

Αντισυνταγματικότητα των περικοπών στις συντάξεις και στα επιδόματα δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα

ΔΠρΘεσ 3037/2018 Τμ. ΙΔ' (Μονομελές)*

Δικαστής: Β. Μπουκουβάβα, *Πρωτοδίκης ΔΔ*

Δικηγόροι: Π. Καρακοϊίδου, Β. Κούβελας, Ευ. Ράπτη

Νομικές διατάξεις: άρθρα 1 παρ. 1 ΠΠΠΕΣΔΑ, 6 ν. 4051/2012, πρώτο παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.5-6 ν. 4093/2012

Αλλοιτελώς προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι εν προκειμένω ο ενάγων δεν επικαλείται παραδεκτώς την αντισυνταγματικότητα των περικοπών στις κύριες και επικουρικές συντάξεις που επήλθαν δυνάμει των διατάξεων των ν. 4051 και 4093/2012, με επίκληση στο χρονικό περιορισμό του αναδρομικού αποτελέσματος της κρίσης της ΣτΕ Ολ. 2287/2015. Τούτο διότι, με την εν λόγω απόφαση κρίθηκε ότι οι επίμαχες διατάξεις αντίκεινται τόσο στο Σύνταγμα όσο και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και ως εκ τούτου, ανεξαρτήτως της βασιμότητας του ανωτέρου ισχυρισμού, δεν επηρεάζεται η εξουσία του δικαστηρίου της ουσίας να ασκήσει έλεγχο συμβατότητας των διατάξεων αυτών με την ΕΣΔΑ και να επιφέρει τις αντίστοιχες έννομες συνέπειές του στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Οι περικοπές της κύριας και επικουρικής σύνταξης του ενάγοντος, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 6 του ν. 4051/2012 και του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ. 5 - 6 του ν. 4093/2012 που αντίκεινται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, είναι παράνομες κατά την έννοια του άρθρου 106 ΕισΝΑΚ και αυτός δικαιούται να λάβει αποζημίωση ισόποση με τη ζημία που υπέστη, καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.

[...]

7. Επειδή, στο άρθρο 105 του ΕισΝΑΚ (π.δ. 456/1984, ΦΕΚ Α' 164) ορίζεται ότι: «Πα παράνομες πράξεις ή παραβιήσεις των οργάνων του Δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το Δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράβειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος» και στο άρθρο 106 ότι: «Οι διατάξεις των δύο προηγούμενων άρθρων 104 και 105 εφαρμόζονται και για την ευθύνη των δήμων, των κοινοτήτων ή των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου από πράξεις ή παραβιήσεις των οργάνων που βρίσκονται στην υπηρεσία τους». Κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 105 του ΕισΝΑΚ, για να στοιχειοθετη-

θεί ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση λόγω πράξεως ή παραβιήσεως των οργάνων του κατά την άσκηση της ανατιθεμένης σ' αυτά δημόσιας εξουσίας, απαιτείται, μεταξύ άλλων, η πράξη ή παράβειψη να είναι παράνομη. Εξάλλου, από τη φύση των πραγμάτων και δεδομένου ότι ο νομοθέτης είτε με νόμο είτε με διοικητική κανονιστική πράξη, που εκδίδεται κατ' εξουσιοδότηση νόμου, καθορίζει ο ίδιος τους όρους του αδικού, παρέπεται ότι δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να προκύψει, ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση, κατ' εφαρμογή του άρθρου 105 του ΕισΝΑΚ από την εκ μέρους της πολιτείας νομοθέτηση με τα αρμόδια αυτής όργανα ή από την παράβειψη των οργάνων αυτών να νομοθετήσουν, έστω και αν προκαλείται ζημία σε τρίτον, εκτός αν από τη νομοθέτηση ή την παράβειψή της γεννάται αντίθεση προς κανόνες δικαίου υπέρτερης τυπικής ισχύος (ΣτΕ 3587/1997, 3624, 3625/2001, 1686/2002, 1038/2006 7μελούς, 243, 244, 751/2011, 898/2014), όπως είναι οι συνταγματικές διατάξεις (ΣτΕ 3587/97) και οι διατάξεις των διεθνών συμβάσεων που κυρώνονται με νόμο και αποκτούν, κατά το άρθρο 28 του Συντάγματος, ισχύ υπέρτερη του τυπικού νόμου (ΣτΕ 1141/1999, 909/2007, ΣτΕ Ολ. 168/2010). Εξάλλου, στην τελευταία αυτή περίπτωση, ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση του ζημιωθέντος γεννάται, μόνον αν οι επιζήμιες συνέπειες επέρχονται απευθείας από την επίμαχη διάταξη, πριν δε και ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εφαρμογή της με πράξη της Διοίκησης. Στις λοιπές περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι επιζήμιες συνέπειες επέρχονται από την εφαρμογή του πιο πάνω κανόνα δικαίου, δηλαδή από την πράξη της Διοίκησης που τον εφαρμόζει στην ατομική περίπτωση, η ευθύνη έναντι του ζημιωθέντος προκύπτει όχι από τον κανόνα δικαίου αλλά από την τελευταία αυτή πράξη (βλ. ΣτΕ 1038/2006, ΣτΕ Ολ. 734/2016, 1650/2015). Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 932 του ΑΚ, που εφαρμόζεται αναλόγως και επί ευθύνης του Δημοσίου ή ΝΠΔΔ κατά τα άρθρα 105 - 106 του ΕισΝΑΚ (ΣτΕ 624/2016, 3312/2009, 1042, 1915/2007, 1410/2006 7μ., 2796/2006 7μ., 3256, 3696/2006), επί αδικοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο της ουσίας μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, ύστερα από εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και με βάση τους κανόνες της κοινής πείρας και ηθικής (ΣτΕ 3329/2014, 1405/2013, 3218/2009, 330/2009, 2521/2008, 1019/2008, 2736, 2739/2007, 521, 2579/2006, 2727, 2320, 3457/2003, 2643/1998). Κριτήρια για τον καθορισμό του ύψους της ηθικής βλάβης είναι, μεταξύ άλλων, το είδος της προσβολής και η έκταση της βλάβης, οι συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης, η ηλικία του παθόντος, η κοινωνική και περιουσιακή κατάσταση των μερών, καθώς και οι συνέπειες της παράνομης πράξης στην οικογενειακή και επαγγελματική ζωή και στη σωματική και ψυχική υγεία του παθόντος (πρβλ. ΣτΕ 710/2016, 410/2016, 4022/2015, 2668/2015, 1123/2015, 3897/2014, 1407/2014, 1190/2014, 2271/2013, 1398/2013, 4100/2012, 4133/2011 7μ., 2727/2003, 2559/2007).

8. Επειδή, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 2 παρ. 1 ότι: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» και στο άρθρο 4 παρ. 1 και 5 ότι: «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου... 5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους». Περαιτέρω, στο άρθρο 22 παρ. 5 του θεμελιώδους νόμου ορίζεται ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει», στο άρθρο 25 παρ. 1 ότι: «1. Τα δικαιώματα

(*) Επιμέλεια του κειμένου της απόφασης Δημήτριος-Γεώργιος Χ. Πατσίκας, Δικηγόρος, Υποψ. Διδ. Συνταγματικού Δικαίου ΑΠΘ

του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους... Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει ... να σέβονται την αρχή της αναληγοκτότητας...» και στο άρθρο 25 παρ. 4 ότι: «Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος «Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας».

9. Επειδή, στο άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ο θεσμός της κοινωνικής ασφαλίσεως των εργαζομένων και ανάγεται η μέριμνα για την προαγωγή του θεσμού σε σκοπό του κράτους. Βασικό περιεχόμενο της κοινωνικής ασφαλίσεως αποτελεί η προστασία του ασφαλισμένου, έναντι προηγούμενης ασφαλιστικής εισφοράς που κατέβαλε, από την επέλευση κινδύνων (γήρας, ασθένεια, αναπηρία κ.λπ.), οι οποίοι αναιρούν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι), και, συνακόλουθα, μπορούν να πλήξουν τις συνθήκες διαβιώσεώς του. Εφόσον επέλθει ο ασφαλιστικός κίνδυνος, ο ασφαλισμένος παύει να εργάζεται, κι ως εκ τούτου, να καταβάλλει εισφορές και αποκτά, καταρχήν, την αξίωση έναντι του ασφαλιστικού του φορέα να χορηγήσει σ' αυτόν παροχή, η οποία, χωρίς να απαιτείται να βρίσκεται σε πλήρη οικονομική αναληγοκτότητα με τις καταβληθείσες εισφορές του ή να αντισταθμίζει πλήρως την απώλεια του εισοδήματός του, πρέπει να είναι ικανή να του εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβιώσεως, που να μην διαφέρει ουσιωδώς από αυτό που είχε κατά τη διάρκεια του εργασιακού του βίου. Πέραν του ανωτέρω δημοσίου σκοπού, μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως, εκδηλώνεται η κοινωνική αλληλεγγύη και ασκείται κοινωνική πολιτική, ειδικότερα, δε, επιδιώκεται και η αναδιανομή του εισοδήματος με σκοπό την άμβλυση των κοινωνικών αντιθέσεων και ανισοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, πάντως, δεν κατοχυρώνεται συνταγματικώς στην κοινωνική ασφάλιση η ευθεία αναληγοκτότητα (αμιγής ανταποδοτικότητα) μεταξύ εισφορών και παροχών (ΣτΕ Ολ. 3487/2008). Εν όψει των ανωτέρω σκοπών δημοσίου συμφέροντος που επιτελούνται μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως, δικαιολογείται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, η κατοχύρωση από τον νομοθέτη της κοινωνικής ασφαλίσεως ως υποχρεωτικής, με τη θέσπιση συστήματος υποχρεωτικής καταβολής ασφαλιστικών εισφορών και, εντεύθεν, την παροχή αυτής αποκλειστικώς από το κράτος ή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΑΕΔ 87/1997, ΣτΕ Ολ. 5024/1987, 2690, 2692/1993, 3096 - 3101/2001). Η ανάθεση της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως τόσο της κύριας όσο και της επικουρικής σε δημόσιους φορείς (κράτος ή ΝΠΔΔ) θεσμοθετήθηκε για λόγους δημοσίου συμφέροντος και, ειδικότερα, ως εγγύηση προς όσους υποχρεωτικώς ασφαλιζονται ή καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές, έναντι των επιχειρηματικών κινδύνων που συνδέονται με την άσκηση της ασφαλιστικής λειτουργίας από ιδιωτικούς φορείς (ΑΕΔ 87/1997, ΣτΕ Ολ. 5024/1987). Εξάλλου, η κρατική μέριμνα για την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (κύρια και επικουρική) δεν εξαντλείται στην ίδρυση από το κράτος των οικείων δημοσίων φορέων, στον ορισμό των διοικούντων οργάνων τους, στην άσκηση εποπτείας της δραστηριότητάς τους και της διαχειρίσεως της περιουσίας τους και στη

θέσπιση των σχετικών κανόνων, αλλά περιλαμβάνει και τη μέριμνα για την προστασία του ασφαλιστικού τους κεφαλαίου, δηλαδή για τη βιωσιμότητά τους, χάριν και των μελλουσών γενεών, μέριμνα η οποία εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, με τη θέσπιση ρυθμίσεων για την προστασία και την αξιοποίηση της περιουσίας τους και την επωφελή διαχείριση των αποθεματικών τους, με τον καθορισμό εκάστοτε των οικείων συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων, με την πρόβλεψη κοινωνικών πόρων, και, κυρίως, με την απ' ευθείας συμμετοχή του κράτους στη χρηματοδότηση των εν λόγω φορέων μέσω του κρατικού προϋπολογισμού. Και τούτο, διότι, εφόσον καθιερώνεται υποχρέωση των εργαζομένων και των εργοδοτών τους να καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές, το κράτος, ως εγγυητής, οφείλει να διασφαλίζει την επάρκεια των παροχών και τη βιωσιμότητα των οικείων ασφαλιστικών οργανισμών, φέρει δε την κύρια ευθύνη για την κάλυψη των ελλείψεών τους (βλ. γνωμοδότηση Ολομέλειας Ελεγκτικού Συνεδρίου 24.6.2010). Το ύψος της κρατικής συμμετοχής στη χρηματοδότηση των φορέων της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως –συμμετοχής η οποία πρέπει να είναι επαρκής για την εξυπηρέτηση των προεκτεθέντων συνταγματικών επιβεβλημένων σκοπών (επάρκεια παροχών προς διασφάλιση ικανοποιητικού κατά τα ανωτέρω επιπέδου διαβιώσεως και διασφάλιση της βιωσιμότητας του οικείου ασφαλιστικού φορέα)– προσδιορίζεται εκάστοτε από τον κρατικό προϋπολογισμό, λαμβάνοντας υπόψη και τις διατάξεις του Κώδικα Δημοσίου Λογιστικού (ν. 2362/1995, ΦΕΚ Α' 247) περί μεταφοράς πιστώσεων (άρθρο 15 παρ. 3 - 5, όπως αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 17 του ν. 3871/2010, ΦΕΚ Α' 141· ήδη άρθρο 71 παρ. 2-5 ν. 4270/2014, ΦΕΚ Α' 143) και περί συμπληρωματικών προϋπολογισμών (άρθρο 8Α του ν. 2362/1995, που προστέθηκε με το άρθρο 12 του ν. 3871/2010· ήδη άρθρο 60 ν. 4270/2014). Όταν, όμως, σε περιπτώσεις εξαιρετικά δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, προκύπτει αιτιολογημένως ότι το κράτος αδυνατεί να παράσχει επαρκή, κατά τα άνω, χρηματοδότηση στους ασφαλιστικούς οργανισμούς και ότι δεν υφίσταται δυνατότητα διασφαλίσεως της βιωσιμότητας αυτών με άλλα μέσα (τροποποίηση συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων, αποτελεσματικότερη διαχείριση αποθεματικών και περιουσίας, πρόβλεψη κοινωνικών πόρων, αύξηση ασφαλιστικών εισφορών), δεν αποκλείεται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, στο πλαίσιο της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως, η επέμβαση του νομοθέτη για τη μείωση και των απονεμηθειών ακόμη συντάξεων, εφεξής. Σε τέτοιες, άλλωστε, εξαιρετικές περιπτώσεις, ο νομοθέτης μπορεί, κατ' αρχήν, να θεσπίζει για την περιστολή των δημοσίων δαπανών (μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι δαπάνες χρηματοδοτήσεως των φορέων υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως), μέτρα που συνεπάγονται σοβαρή οικονομική επιβάρυνση μεγάλων κατηγοριών του πληθυσμού, όπως είναι η μείωση των συντάξεων όσων συνταξιοδοτούνται από το δημόσιο ή από χρηματοδοτούμενους από αυτό ασφαλιστικούς οργανισμούς, λόγω της άμεσης εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των μέτρων αυτών για τον περιορισμό του δημοσίου ελλείμματος. Και στις εξαιρετικές, όμως, αυτές περιπτώσεις, η δυνατότητα του νομοθέτη να περικόπτει τις ασφαλιστικές παροχές δεν είναι απεριόριστη, αλλά οριοθετείται κατά πρώτον από τις αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος) και της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος), οι οποίες επιτάσσουν να κατανέμεται εξ ίσου το βάρος της δημοσιονομικής

προσαρμογής μεταξύ όλων των πολιτών, καθώς και από την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), σύμφωνα με την οποία το συγκεκριμένο μέτρο πρέπει να είναι πράγματι πρόσφορο και αναγκαίο για την αντιμετώπιση του προβλήματος (πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2192 - 2196/2014). Σε κάθε δε περίπτωση, η περικοπή των συντάξεων δεν μπορεί να παραβιάζει αυτό που αποτελεί, κατά τα ανωτέρω, τον συνταγματικό πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος, τη χορήγηση δηλαδή στον συνταξιούχο παροχών τέτοιων που να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια, εξασφαλίζοντας τους όρους όχι μόνον της φυσικής του υποστάσεως (διατροφή, ένδυση, στέγαση, βασικά οικιακά αγαθά, θέρμανση, υγιεινή και ιατρική περίθαλψη όλων των βαθμίδων), αλλά και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή με τρόπο που δεν αφήνεται, πάντως, ουσιωδώς από τις αντίστοιχες συνθήκες του εργασιακού του βίου. Προκειμένου, εξάλλου, να ανταποκριθεί στις εν λόγω δεσμεύσεις του και να μην υπερβεί τα όρια που χαράσσει το Σύνταγμα, ο νομοθέτης, όταν λαμβάνει μέτρα συνιστάμενα, κατά τα ανωτέρω, σε περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών, οφείλει, εν όψει και της γενικότερης υποχρέωσής του για «προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης» (άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος), να έχει προβεί σε ειδική, εμπειριστατωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη, από την οποία να προκύπτει, αφενός ότι τα συγκεκριμένα μέτρα είναι πράγματι πρόσφορα αλλά και αναγκαία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος βιωσιμότητας των φορέων κοινωνικής ασφαλίσεως, ενόψει και των παραγόντων που το προκάλεσαν, έτσι ώστε η λήψη των μέτρων αυτών να είναι σύμφωνη με τις πιο πάνω συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, και αφετέρου ότι οι επιπτώσεις από τα μέτρα αυτά στο βιοτικό επίπεδο των πληττομένων προσώπων, συνδυσάζομενες με άλλα τυχόν ληφθέντα μέτρα (φορολογικά κ.ά.), αλλά και με το σύνολο των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών της δεδομένης συγκυρίας, δεν έχουν, αθροιστικά λαμβανόμενες, αποτέλεσμα τέτοιο που να οδηγεί σε ανεπίτρεπτη, κατά τα προεκτεθέντα, παραβίαση του πυρήνα του συνταγματικού δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση. Με δεδομένο, άλλωστε, τον κατ' εξοχήν πολυπλοκό και τεχνικό χαρακτήρα των σχετικών ζητημάτων, η έλλειψη τέτοιας μελέτης, και μάλιστα διατυπωμένης με τρόπο κατανοητό και ελέγξιμο από τον δικαστή κατά τις βασικές της θέσεις, θα καθιστούσε κατ' ουσίαν ανέφικτο τον δικαστικό έλεγχο των οικείων νομοθετικών μέτρων με κανόνα αναφοράς τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις. Ο έλεγχος δε αυτός συνταγματικότητας, ναι, μν, δεν εκτείνεται στην ορθότητα των πολιτικών εκτιμήσεων και επιλογών, οφείλει όμως, ως προς το αντικείμενό του, την τήρηση δηλαδή των συνταγματικών υποχρεώσεων του νομοθέτη, να ασκείται με ουσιαστικό και αποτελεσματικό τρόπο. Παρεκκλήσεις ως προς την αναγκαιότητα της υπάρξεως ή ως προς το περιεχόμενο της ανωτέρω μελέτης θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν μόνο σε ακραίες περιπτώσεις, όταν συντρέχει άμεση απειλή κατάρρευσης της οικονομίας της χώρας και τα συγκεκριμένα μέτρα λαμβάνονται κατεπείγοντως για την αποτροπή ενός τέτοιου κινδύνου. Σε τέτοιες περιπτώσεις θα μπορούσε, από τη φύση του πράγματος, να είναι σε πρώτη φάση αρκετή η αιτιολογημένη εκτίμηση του νομοθέτη για την ύπαρξη, τη σοβαρότητα και τον άμεσο χαρακτήρα της απειλής, καθώς και για την ανάγκη, ενόψει των περιστάσεων, να ληφθούν τα συγκεκριμένα μέτρα για την άμεση αντιμετώ-

πιση της κατάστασης. Και τούτο, όμως, υπό την προϋπόθεση ότι τα ληφθέντα μέτρα δεν παρίστανται προδήλως απρόσφορα ή μη αναγκαία και ότι δεν υφίστανται σοβαρές ενδείξεις ότι υπερβαίνουν το όριο θυσίας των θυγομένων από αυτά· πάντως, δε, ενόσω εξακολουθεί να συντρέχει στην ίδια ένταση ο κατεπείγων λόγος που υπαγόρευσε την επιβολή τους (βλ. ΣτΕ Ολ. 2287/2015).

10. Επειδή, περαιτέρω, στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο κυρώθηκε μαζί με τη Σύμβαση με το άρθρο πρώτο του ν.δ/ος 53/1974 (ΦΕΚ Α' 256), ορίζεται ότι: «Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφέλειας και υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους. Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουν το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύ νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων». Με την ανωτέρω διάταξη του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ κατοχυρώνεται ο σεβασμός της περιουσίας του προσώπου, προβλέπεται δε η στένση αυτής μόνο για λόγους δημοσίας ωφέλειας. Στην έννοια της περιουσίας, με το αυτόνομο περιεχόμενο που αυτή έχει κατά την έννοια της Σύμβασης, η οποία είναι ανεξάρτητη από τις εννοιολογικές κατατάξεις των επιμέρους περιουσιακών δικαιωμάτων στο εθνικό δίκαιο, περιλαμβάνονται όχι μόνον τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα «περιουσιακής φύσεως», καθώς και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα». Συνεπώς, εμπίπτουν στο κανονιστικό περιεχόμενό της και τα ενοχικής φύσεως περιουσιακά δικαιώματα και, ειδικότερα, απαιτήσεις που απορρέουν από έννομες σχέσεις του δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου είτε αναγνωρισμένες με δικαστική ή διαιτητική απόφαση είτε απλώς γεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον, έως την προσφυγή στο δικαστήριο, δίκαιο, ότι μπορούν να ικανοποιηθούν δικαστικώς, εφόσον, δηλαδή, υφίσταται σχετικώς μια επαρκής νομική βάση στο εσωτερικό δίκαιο του συμβαλλομένου κράτους, προϋπόθεση που συντρέχει, ιδίως, όταν η απαίτηση θεμελιώνεται σε νομοθετική διάταξη ή σε παγιωμένη νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων του συμβαλλομένου κράτους. Εν όψει των ανωτέρω, η ύπαρξη, κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου, συνιστούν και οι αξιώσεις των ασφαλισμένων έναντι των οργανισμών κοινωνικής ασφαλίσεως για τη χορήγηση των προβλεπομένων από τη νομοθεσία του συμβαλλομένου κράτους κοινωνικοασφαλιστικών παροχών, τόσο στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος είχε καταβάλει στο παρελθόν υποχρεωτικές εισφορές, όσο και στην περίπτωση που η χορήγηση της συγκεκριμένης παροχής δεν εξαρτάται από την προηγούμενη καταβολή εισφορών, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται και οι λοιπές προϋποθέσεις που τίθενται, κατά περίπτωση, από το εθνικό δίκαιο [βλ. ΕΔΔΑ Vesna Hasanli κατά Κροατίας της 30ης.9.2010, (αριθ. προσφ. 20844/09), Andrejeva κατά Λετονίας της 18ης.2.2009, (αριθ. προσφ. 55707/00), σκ. 77, Stec και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12ης.4.2006, (αριθ. προσφ. 65731/01 και 65900/01), σκ. 54, Jankovic κατά Κροατίας της 12ης.10.2000, (αριθ. προσφ. 43440/98), Kjartan Asmundsson κατά Ισπανίας της 12ης.10.2004, (60669/00), σκ. 39, Domalewski κατά Πολωνίας της 15ης.6.1999, (αριθ. προσφ.

34610/97)). Εξάλλου, με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα συντάξεως ορισμένου ύψους [βλ. ΕΔΔΑ, Valkon και λοιποί κατά Βουλγαρίας της 25ης.10.2011, (αριθ. προσφ. 2033/04, 19125/04, 19475/04, 19490/04, 19495/04, 19497/04, 24729/04, 171/05 και 2041/05), σκ. 84, επί του παραδεκτού, Da Conceição Mateus και Santos Januario κατά Πορτογαλίας της 8.10.2013, (αριθ. προσφ. 62235/12 και 57725/12), σκ. 18, Pejčić κατά Σερβίας της 8ης.10.2013, (αριθ. προσφ. 34799/07), σκ. 54], με συνέπεια να μην αποκλείεται, καταρχήν, διαφοροποίηση του ύψους της συνταξιοδοτικής παροχής, αναλόγως με τις επικρατούσες εκάστοτε οικονομικές συνθήκες. Ωστόσο, η μείωση ή η διακοπή της σύνταξης μπορεί να θεωρηθεί κατά περίπτωση παρέμβαση στην ειρηνική απόληυση της περιουσίας, που πρέπει να είναι δικαιολογημένη (βλ. ΕΔΔΑ, Valkon και λοιποί κατά Βουλγαρίας, ό.π., σκ. 84, Kjartan Asmundsson κατά Ισλανδίας, ό.π., σκ. 39 - 40, Rasmussen κατά Πολωνίας της 28ης.4.2009, (αριθ. προσφ. 38886/05), σκ. 71, Wiczcerek κατά Πολωνίας της 8ης.12.2009, (αριθ. προσφ. 18176/05), σκ. 57, Panfile κατά Ρουμανίας της 20ης.3.2012, (αριθ. προσφ. 13902/11), σκ. 15, Kjartan Ásmundsson κατά Ισλανδίας, ό.π., σκ. 39]. Επιπλέον, για να είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου η επέμβαση σε περιουσιακής φύσεως αγαθά, υπό την ανωτέρω έννοια, πρέπει να προβλέπεται από νομοθετικές ή άλλη είδους κανονιστικές διατάξεις και να δικαιολογείται από λόγους γενικού συμφέροντος, στους οποίους περιλαμβάνονται, κατ' αρχήν, και αυτοί που συνάπτονται με την αντιμετώπιση ενός ιδιαίτερου σοβαρού, κατά την εκτίμηση του εθνικού νομοθέτη, δημοσιονομικού προβλήματος ή με την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών. Η εκτίμηση δε του νομοθέτη ως προς την ύπαρξη λόγου δημοσίου συμφέροντος που επιβάλλει τον περιορισμό ενός περιουσιακού δικαιώματος και ως προς την επιλογή της ακολυθητέας πολιτικής για την εξυπηρέτησή του υποκείνται σε οριακό δικαστικό έλεγχο [βλ. ΕΔΔΑ, James και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 21ης.2.1986, (αριθ. προσφ. 8793/79), σκ. 46, Pressos Compania Naviera S.A. και λοιποί κατά Βελγίου της 20ης.11.1995, (αριθ. προσφ. 17849/91), σκ. 37, Κηιάφας και λοιποί κατά Ελλάδος της 8ης.7.2004, (αριθ. προσφ. 66810/01), σκ. 25, Adrejeva κατά Λετονίας, ό.π., σκ. 83], ιδίως, όταν ο σκοπός αυτός συνδέεται με εκτιμήσεις σχετικά με τον καθορισμό των προτεραιοτήτων κατά τη διάθεση των περιορισμένων κρατικών πόρων [βλ. ΕΔΔΑ, Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος της 7ης.5.2013, (αριθ. προσφ. 57665/12), σκ. 31]. Περαιτέρω, η επέμβαση στην περιουσία πρέπει να είναι πρόσφορη και αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού γενικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογη σε σχέση μ' αυτόν (βλ. ΕΔΔΑ, James και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, σκ. 50). Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στις περικοπές συνταξιοδοτικών παροχών, ο δικαστής κατά τον σχετικό έλεγχο λαμβάνει υπόψη: (α) εάν οι σχετικές περικοπές λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης (ΕΔΔΑ, Valkon, ό.π., σκ. 92 και 98), (β) εάν πρόκειται για διανεμητικό σύστημα, οπότε καθίστανται ανεκτές και έντονες επεμβάσεις στα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, ακόμη κι αν για την απόληψη συνταξιοδοτικών παροχών καταβάλλονταν εισφορές (ΕΔΔΑ, Da Conceição Mateus και Santos Januario, ό.π., σκ. 24 και 28), (γ) τον αναδρομικό ή μη χαρακτήρα των περικοπών (ΕΔΔΑ, Levochkina κατά Ρωσίας της 5ης.7.2007, (αριθ. προσφ. 944/02), σκ. 48 - 51), (δ) το τυχαίο και, άρα, αυθαίρετο κριτήριο των περι-

κοπών (ΕΔΔΑ, Adrejeva κατά Λετονίας, ό.π.), (ε) τη φύση της παροχής, δηλαδή εάν έχει ή όχι προνομιακό χαρακτήρα (ΕΔΔΑ, Da Conceição Mateus και Santos Januario, ό.π., σκ. 24), (στ) τη χρονική διάρκεια των περικοπών (Da Conceição Mateus και Santos Januario, ό.π., σκ. 28), (ζ) τον μέσο όρο των παροχών που λαμβάνουν οι υπόλοιποι συνταξιούχοι (ΕΔΔΑ, Valkon, ό.π., σκέψη 97, Khoniakina κατά Γεωργίας της 19ης.6.2012, (αριθ. προσφ. 17767/08) σκ. 77), (η) τη μέριμνα του εθνικού νομοθέτη για την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου των προσώπων που υφίστανται τις συνέπειες των κρατικών περιοριστικών μέτρων, ώστε να μην τίθεται ζήτημα παραβίασης και του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, Budina κατά Ρωσίας της 18ης.6.2009, (αριθ. προσφ. 45603/05), Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας, ό.π., σκ. 46). Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να κρίνεται, in concreto, αν υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες εκάστης υποθέσεως η εφαρμογή του νόμου που εκπληρώνει το δημόσιο συμφέρον με επέμβαση στο δικαίωμα της περιουσίας επιφέρει υπέρμετρη επιβάρυνση της περιουσίας, ανατρέποντας τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται μεταξύ των διακυβευόμενων συμφερόντων (ΣΤΕ Ολ. 734/2016, 668/2012, σκ. 34, 1285 - 1286/2012, σκ. 15). Πάντως, παρόλο που το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου δεν περιορίζει την ελευθερία του κράτους να επιλέξει τη μορφή ή τα ποσά των συνταξιοδοτικών παροχών που χορηγεί στο πλαίσιο του καθεστώτος της κοινωνικής ασφαλίσεως, είναι, εντούτοις, σημαντικό, να επιβεβαιώνεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, κατά πόσον το δικαίωμα του συνταξιούχου στη λήψη της χορηγούμενης συνταξιοδοτικής παροχής παραβιάστηκε με τέτοιο τρόπο που οδηγεί σε βλάβη της ουσίας του συνταξιοδοτικού του δικαιώματος (ΕΔΔΑ, Khoniakina κατά Γεωργίας, ό.π., σκ. 71, Wiczcerek κατά Πολωνίας, ό.π., σκ. 57, Kjartan Ásmundsson κατά Ισλανδίας, ό.π., σκ. 39). Στο ίδιο πλαίσιο, εξάλλου, δεν τηρείται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όταν ο ενδιαφερόμενος έχει αναγκαστεί μέσω των περικοπών αυτών να υποστεί ένα υπερβολικό ατομικό βάρος (ΕΔΔΑ, Khoniakina κατά Γεωργίας, σκ. 72, BÉLÁNÉ NAGY κατά Ουγγαρίας της 13ης.12.2016, (αριθ. προσφ. 53080/13), σκ. 126). [...]

17. Επειδή, εκτός από τις αναφερόμενες στις προηγούμενες σκέψεις περικοπές των κύριων και επικουρικών τους συντάξεων, οι συνταξιούχοι των φορέων κύριας και επικουρικής ασφαλίσεως υπεβλήθησαν, παραλήθως, και στο σύνολο των γενικής φύσεως οικονομικών και φορολογικών μέτρων που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση του δημοσιονομικού προβλήματος της χώρας, τέτοια δε μέτρα ήσαν, μεταξύ άλλων, η σταδιακή μείωση του αφορολογήτου ορίου, ο περιορισμός των κλιμακίων και η αύξηση των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος (άρθρα 27 του ν. 3986/2011, άρθρο 1 επ. του ν. 3842/2010, 38 του ν. 4024/2011 κ.ά.), η επιβολή ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης (άρθρο 29 του ν. 3986/2011), η διαδοχική αύξηση των συντελεστών του φόρου προστιθέμενης αξίας, η υπαγωγή στους αυξημένους συντελεστές αγαθών και υπηρεσιών που υπάγονταν σε κατώτερη κλίμακα και η αύξηση των ειδικών φόρων καταναλώσεως (άρθρα 12 επ. του ν. 3833/2010, 34 του ν. 3986/2011 κ.ά.), η εξίσωση του φόρου πετρελίου θέρμανσης και κίνησης (άρθρο 36 του ν. 3986/2011), καθώς και αντίστοιχες επεμβάσεις στη φορολογία ακίνητης περιουσίας με μείωση, επίσης, του αφορολογήτου ορίου και αύξηση των φορολογικών συντελεστών του φόρου ακίνητης περιουσίας και επιβολή του ειδικού φόρου πλε-

κτροδοτούμενων ακινήτων (άρθρα 33 του ν. 3986/2011, 53 του ν. 4021/2011 κ.ά.). Εξάλλου, κατ' εφαρμογή του ν. 4050/2012 (ΦΕΚ Α' 36/23.2.2012), εκδόθηκε η 5/24.2.2012 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ Α' 37/24.2.2012), με την οποία ομόλογα και άλληλοι τίτλοι δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου υπήχθησαν στη «διαδικασία τροποποίησης επιλέξιμων τίτλων» (PSI), και η 10/9.3.2012 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ Α' 50/9.3.2012), με την οποία, κατόπιν της εν λόγω διαδικασίας, οι ανωτέρω τίτλοι αντικαταστάθηκαν με άλλους μειωμένης αξίας και μακροπρόθεσμα ή ήξεως, όπως δε αναφέρεται στο 2/2232/0023/8.2.2013 έγγραφο του Υπουργείου Οικονομικών προς το Συμβούλιο της Επικρατείας, (βλ. ΣτΕ 3009, 3010/2014 Ολ. κ.ά.), η αξία των ως άνω νέων τίτλων προσδιορίσθηκε μέσω δημοπρασίας στο 21,5% της ονομαστικής αξίας των αρχικών. Μεταξύ των τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου, που υπέστησαν την ως άνω «τροποποίηση», περιλαμβάνονται και οι τίτλοι, στους οποίους επένδυσε η Τράπεζα της Ελλάδος ποσό ύψους 16.370.961.274,34 ευρώ εκ του, κατά το άρθρο 15 παρ. 11 του ν. 2469/1997 (ΦΕΚ Α' 38), «Κοινού Κεφαλαίου», στο οποίο είχαν υπαχθεί τα διαθέσιμα κεφάλαια των ασφαλιστικών ταμείων που είχαν μεταφερθεί, δυνάμει του άρθρου τρίτου παρ. 1 του ν. 2216/1994 (Α' 83), στην Τράπεζα της Ελλάδος (βλ. ΣτΕ 3724/2014 Ολ. σκ. 19).

18. Επειδή, όπως συνάγεται από τις προαναφερόμενες διατάξεις Ισ.σ. των ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011, 4051/2012 και 4093/2012 σε συνδυασμό και με τα όσα αναφέρονται στις οικείες αιτιολογικές εκθέσεις των σχετικών νόμων, με την εμφάνιση της οξυτάτης δημοσιονομικής κρίσης στις αρχές του 2010, ο νομοθέτης εκτιμώντας ότι υφίστατο άμεσος κίνδυνος κατάρρευσης της οικονομίας και χρεοκοπίας της χώρας και ότι ο μόνος τρόπος για να αντιμετωπισθεί η κατάσταση ήταν η προσφυγή στη χρηματοδοτική υποστήριξη από τα κράτη της Ευρωζώνης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, έλαβε, έναντι της υποστηρίξεως αυτής, κυριαρχικών, σειρά μέτρων περιστολής των δημοσίων δαπανών, μεταξύ των οποίων και η διενέργεια περικοπών και μειώσεων συνταξιοδοτικών παροχών των συνταξιοδοτούμενων από τους φορείς υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης. Οι περικοπές και οι μειώσεις αυτές, οι οποίες ξεκίνησαν από τα επιδόματα εορτών και αδείας των οργανισμών κύριας ασφάλισης (άρθρο τρίτο παρ. 10 - 14 του ν. 3845/2010), και συνεχίσθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα με την εισφορά αλληλεγγύης των συνταξιούχων κύριας ασφάλισης (άρθρο 38 του ν. 3863/2010), την εν συνεχεία αναπροσαρμογή και συμπλήρωση της εισφοράς αυτής και την επέκτασή της στην επικουρική ασφάλιση (άρθρο 44 παρ. 10 - 13 του ν. 3986/2011), καθώς και τις μειώσεις στις συντάξεις των κάτω των 55 ετών συνταξιούχων και στις κύριες και επικουρικές συντάξεις που υπερβαίνουν, αντιστοίχως, τα 1200 και τα 150 ευρώ (άρθρο 2 παρ. 1 - 5 του ν. 4024/2011), εντάσσονται στη δέσμη μέτρων που έχουν ως βάση τις προβλέψεις του πρώτου «Μνημονίου» και του πρώτου «Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου», και συνιστούν, κατά τα προεκτεθέντα, μέτρα «άμεσης απόδοσης» για την εξεύρεση πόρων προς αντιμετώπιση της έκτακτης ανάγκης στην οποία βρέθηκε η χώρα. Με τα δεδομένα αυτά, οι εν λόγω περικοπές, έχοντας αποφασισθεί υπό την πίεση των ως άνω όληως εξαιρετικών περιστάσεων, και επιβαλλόμενες κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσεως, δεν παραβιάζουν τις προπαρτεθείσες συνταγματικές διατάξεις. Ειδικότερα, κατά τα προεκτεθέντα, οι πιο πάνω περικοπές, εν όψει του ύψους και των εν γένει χαρακτηριστικών τους, καθώς και των συνθηκών υπό

τις οποίες θεσπίσθηκαν, ούτε στην αρχή της αναλογικότητας αντίκεινται, καθώς δεν παρίστανται, πάντως, απρόσφορες ή μη αναγκαίες να υπηρετήσουν τον δημόσιο σκοπό για τον οποίο επεβλήθησαν, ούτε τον πυρήνα του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση προσβάλλουν, καθώς δεν υφίστανται σοβαρές ενδείξεις ότι θίγουν τον περιγραφόμενο ως άνω εγγυημένο από το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, ελάχιστο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης των συνταξιούχων. Εν όψει, άλλωστε, των ανωτέρω συνθηκών της θεσπίσεώς τους, δεν απαιτείται, κατά τα προεκτεθέντα, περαιτέρω εκτίμηση των επιπτώσεών τους από τον νομοθέτη. Τέλος, δεν δύναται να γεννηθεί ζήτημα παραβίασεως της αρχής της προστατευομένης εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι τα ληφθέντα μέτρα επεβλήθησαν, όπως αναφέρθηκε, εν όψει εκτάκτων και απροβλέπτων συνθηκών και είχαν επείγοντα χαρακτήρα. Κατόπιν αυτών, οι πιο πάνω διατάξεις, κατά το μέρος που επιβάλλονται με αυτές οι εν λόγω περικοπές και μειώσεις, είναι συμβατές με το Σύνταγμα. Τέλος, οι περικοπές που θεσπίσθηκαν με τις ανωτέρω διατάξεις των νόμων 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011 και 4024/2011 δεν αντίκεινται ούτε στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, εφόσον, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, δεν κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος που τις υπαγόρευσε και των περιοριζομένων με αυτές περιουσιακών δικαιωμάτων (βλ. ΣτΕ Ολ. 2287/2015).

19. Επειδή, μετά τις διαδοχικές ως άνω περικοπές και μειώσεις, σε συνέχεια δε και προς εφαρμογή του εγκριθέντος κατά το έτος 2012 δεύτερου «Μνημονίου Συνεννόησης» (ν. 4046/2012), ακολούθησαν, κατά τα προεκτεθέντα, το ίδιο αυτό έτος, δύο ακόμη νομοθετήματα με αντικείμενο την περαιτέρω περιστολή κυρίων και επικουρικών συντάξεων. Ο ν. 4051/2012, με το άρθρο 6 του οποίου μειώθηκαν αναδρομικά κατά 12%, όπως αναλυτικά προαναφέρθηκε, οι κύριες συντάξεις που υπερβαίνουν τα 1.300 ευρώ και οι επικουρικές συντάξεις, με κλιμάκωση του ποσοστού μειώσεως (10%, 15% και 20%) αναλόγως του ύψους αυτών και με κατοχύρωση κατώτατου ορίου 200 ευρώ, καθώς και ο ν. 4093/2012, με το άρθρο πρώτο του οποίου, αφενός μεν μειώθηκαν εκ νέου, σε ποσοστά από 5% έως και 20%, οι από οποιαδήποτε πηγή και για οποιαδήποτε αιτία συντάξεις, που υπερβαίνουν αθροιστικώς τα 1.000 ευρώ, αφετέρου δε καταργήθηκαν πλέον για όλους τους συνταξιούχους τα επιδόματα και δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και αδείας. Στις αιτιολογικές εκθέσεις των εν λόγω διατάξεων δεν μνημονεύονται καθόλου οι προηγηθείσες περικοπές, η δε λήψη των νέων μέτρων αιτιολογείται με γενική αναφορά στις «δημοσιονομικές ανάγκες της χώρας», στη «δυσμενή οικονομική κατάσταση συγκεκριμένων ασφαλιστικών φορέων» και στην ανάγκη «να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα όλων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης...». Στο ανωτέρω, εξάλλου, δεύτερο Μνημόνιο προβλεπόταν σχετικώς, κατά τα ήδη επίσης εκτεθέντα, ότι για «την πορεία δημοσιονομικής προσαρμογής του προγράμματος» και ενόψει «των συνεχών προβλημάτων της Ελλάδας με τη φορολογική συμμόρφωση», θα χρειαζόταν η λήψη «επιπρόσθετων μέτρων», ότι «το μεγαλύτερο μέρος της προσαρμογής θα επιτυχανόταν μέσω περικοπών δαπανών που θα αποσκοπούσαν στη μόνιμη μείωση του μεγέθους του κράτους», ότι «πολλές από αυτές τις περικοπές θα έπρεπε να αφορούν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις», και ότι «η μεγάλη εναπομείνασα δημοσιονομική προσαρμογή θα έπρεπε κατ' ανάγκη να περιλαμβάνει περαιτέρω προσαρμογές των συντάξεων ... με τρόπο που να προστατεύονται οι χαμηλοσυνταξιούχοι...».

20. Επειδή, οι τελευταίες ως άνω διατάξεις ψηφίσθηκαν, όταν είχε πλέον παρέλθει διετία από τον πρώτο αιφνιδιασμό της οικονομικής κρίσεως και αφού εν τω μεταξύ είχαν σχεδιασθεί και ληφθεί τα βασικά μέτρα για την αντιμετώπισή της. Επομένως, κατά την επιχειρηθείσα με τις διατάξεις αυτές νέα, για πολλοστή φορά, περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας ομάδας θιγομένων, ο νομοθέτης δεν δικαιολογείτο πλέον να προχωρήσει στην ψήφιση των σχετικών ρυθμίσεων χωρίς ειδική έρευνα του αντικειμένου αυτών, αλλιά όφειλε, κατά τα προεκτεθέντα, να προβεί σε εμπεριστατωμένη μελέτη, προκειμένου να διαπιστώσει και να αναδείξει τεκμηριωμένα ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις, τις απορρέουσες, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφαλίσεως, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της μελέτης αυτής, όφειλε, κατ' αρχάς, ο νομοθέτης να προβεί σε συνοδική εκτίμηση των παραγόντων που προκάλεσαν το πρόβλημα το οποίο επικαλείται ως προς τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών οργανισμών (και, μάλιστα, ενός εκάστου εξ αυτών, εν όψει της διοικητικής και οικονομικής του αυτοτελείας), και, εν όψει των παραγόντων αυτών –όπως είναι η μείωση της αξίας, μέσω του PSI (ν. 4050/2012), των διαθεσίμων κεφαλαίων των εν λόγω οργανισμών, κυρίως δε, η παραινόμενη ύφεση και η συνακόλουθη αύξηση της ανεργίας, στις οποίες ουσιαστικά συμβάλλει η πτώση του βιοτικού επιπέδου μεγάλων κατηγοριών του πληθυσμού συνεπεία μέτρων αντίστοιχων με τα επίδικα (μειώσεις συντάξεων και μισθών) ή φορολογικών επιβαρύνσεων– να κρίνει για την προσφορότητα των επίδικων αυτών μέτρων. Τούτο δε ενόψει και της διαπιστώσεώς του ότι τα αντίστοιχα μέτρα που είχε λάβει μέχρι τότε (μειώσεις συντάξεων και μισθών) δεν είχαν αποδώσει τα αναμενόμενα και ότι η οικονομική ύφεση είχε ενταθεί με ρυθμούς που είχαν ανατρέψει τις αρχικές προβλέψεις. Ακόμη δε κι αν τα επίδικα μέτρα κρίνονταν πρόσφορα, κατά τα ανωτέρω, ο νομοθέτης έπρεπε περαιτέρω να μελετήσει και να αποφανθεί αιτιολογημένα για την αναγκαιότητά τους, εξετάζοντας την ύπαρξη τυχόν εναλλακτικών επιλογών και συγκρίνοντας τα οφέλη και τα μειονεκτήματα της καθεμιάς για τους επιδιωκόμενους δημόσιους σκοπούς (δημοσιονομική προσαρμογή, βιωσιμότητα των ασφαλιστικών οργανισμών, διασφάλιση ικανοποιητικού, κατ' άρθρο 22 παρ. 5 Συντ., επιπέδου ζωής των ασφαλισμένων). Τέλος, εφόσον, πάντως, κατόπιν των ανωτέρω, ο νομοθέτης επέλεγε, όπως εν προκειμένω, να προβεί σε συγκεκριμένες περικοπές συντάξεων (επιλογή, κατ' αρχήν, δικαστικώς ανέλεγκτη), όφειλε προηγουμένως να εξετάσει με τρόπο επιστημονικό και δικαστικά ελέγξιμο, αν οι επιπτώσεις των περικοπών τούτων στο βιοτικό επίπεδο των θιγομένων, αθροιζόμενες με τις επιπτώσεις από τα ήδη ληφθέντα γενικά μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης (όπως οι αλληλέπληρες, κατά τα εκτεθέντα, φορολογικές επιβαρύνσεις) και συνδυαζόμενες με τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της διανομήνης έκτακτης περιόδου (κόστος αγαθών και υπηρεσιών, περικοπές παροχών υγείας, ανεργία και επίδρασή της στο οικογενειακό εισόδημα, έκταση και περιεχόμενο δανειοληπτικών υποχρεώσεων), οδηγούν σε ανεπίτρεπτη μείωση του επιπέδου ζωής των συνταξιούχων κάτω του ορίου εκείνου που συνιστά, κατά τα προεκτεθέντα, τον πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού τους δικαιώματος. Από κανένα, όμως, στοιχείο δεν προκύπτει ότι ως προς τα ανωτέρω ζητήματα έλαβε χώρα εν προκειμένω τέτοια μελέτη. Πέραν δε τούτου, δεν προκύπτει ούτε

ότι ελήφθησαν υπόψη οι κρίσιμες ως άνω συνταγματικές παράμετροι. Διότι, όπως συνάγεται από τις οικείες προπαρασκευαστικές εργασίες, μόνο κριτήριο για τη θέσπιση των σχετικών μέτρων απετέλεσε η συμβολή τους στη μείωση των δημοσίων δαπανών και τη «δημοσιονομική προσαρμογή». Ακόμη δε και η αναφορά στην «δυσμενή οικονομική κατάσταση» των ασφαλιστικών οργανισμών, ως βασικής αιτίας του προβλήματος, γίνεται αορίστως, είτε για όλους τους οργανισμούς συλλήβδην, είτε για κάποιους μη κατονομαζόμενους, χωρίς να εκτιμάται συγκεκριμένα η κατάσταση καθενός από αυτούς (εν όψει της οικονομικής αυτοτελείας τους και των επιβαλλόμενων, αναλόγως, διαφοροποιήσεων) και χωρίς να αναφέρεται αν και πώς συνέβηθε το κράτος, κατά τη συνταγματική του υποχρέωση, στη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους. Άλλωστε, αντιθέτως προς όσα εκτίθενται παραπάνω ως προς τις υποχρεώσεις του κράτους για την κοινωνική ασφάλιση, οι επίμαχες νομοθετικές ρυθμίσεις διέπονται από την, υπό το «νέο ασφαλιστικό σύστημα», συνταγματικώς μη ανεκτή αντίληψη ότι το κράτος ρυθμίζει απλώς και οργανώνει την κοινωνική ασφάλιση χωρίς και να υποχρεούται να συμμετέχει στη χρηματοδότηση των οργανισμών κοινωνικής ασφαλίσεως ή ότι η υποχρέωση αυτή μπορεί να αναπληρωθεί με παροχές προνοιακού χαρακτήρα, καθώς και ότι η διασφάλιση της βιωσιμότητας των εν λόγω οργανισμών απόκειται στους ίδιους τους ασφαλισμένους, συναρτώμενη, προεχόντως ή και αποκλειστικώς, με τη μαθηματική σχέση μεταξύ καταβαλλόμενων εισφορών και χορηγούμενων παροχών. Κατόπιν τούτων, οι ανωτέρω διατάξεις των νόμων 4051 και 4093/2012 αντίκεινται στις προπαρατεθείσες συνταγματικές διατάξεις και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες: η αντίθεση δε των διατάξεων τούτων προς το Σύνταγμα αφορά στις περικοπές όχι μόνο των κύριων αλλιά και των επικουρικών συντάξεων. Διότι ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της επικουρικής κοινωνικής ασφαλίσεως, η οποία παρέχεται από το ΕΤΕΑ και άλλους φορείς και η, συνεπεία τούτου, λειτουργία αυτών υπό μορφήν νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (ΑΕΔ 87/1997, ΣτΕ Ολ. 5024/1987) δικαιολογούνται από τον δημόσιο σκοπό, τον οποίο οι φορείς αυτοί υπηρετούν κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, συμβάλλοντας –δια της χορηγήσεως παροχών συμπληρωματικών εν σχέσει προς τις χορηγούμενες από τους φορείς υποχρεωτικής κύριας ασφαλίσεως– στη διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβιώσεως, κατά το δυνατόν εγγύς εκείνου το οποίο είχαν αυτοί κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Εν όψει δε του εν λόγω δημοσίου σκοπού, το κράτος, ανεξαρτήτως αν μέχρι σήμερα δεν έχει προβλεφθεί τακτική κρατική χρηματοδότηση των φορέων της υποχρεωτικής επικουρικής κοινωνικής ασφαλίσεως, υποχρεούται, πάντως, κατά την ανωτέρω συνταγματική διάταξη, να συμμετέχει στη χρηματοδότηση και των φορέων τούτων, προς κάλυψη των ελλειμμάτων τους. Επιπλέον, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, με τις ως άνω διατάξεις και την επέμβαση που επέρχεται μέσω αυτών στα δικαιώματα των ενδιαφερομένων, κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος που τις υπαγόρευσε και των περιουσιακών δικαιωμάτων των θιγομένων συνταξιούχων, καθώς παραβιάστηκε ο πυρήνας του συνταξιοδοτικού τους δικαιώματος (ΕΔΔΑ, Khoniakina κατά Γεωργιάς, ό.π., σκ. 71) και αναγκάστηκαν αυτοί να υποστούν ένα υπερβολικό ατομικό βάρος (ΕΔΔΑ, Khoniakina κατά Γεωργιάς, σκ. 72), κι ως εκ τούτου, με τις εν λόγω διατάξεις παραβιάζεται και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ Ολ. 2287/2015).

21. Επειδή, στο άρθρο 80 παρ. 2 του ΚΔΔ ορίζεται ότι: «Με την επιφύλαξη των οριζόμενων στην παρ. 4 του άρθρου 71 ή σε τυχόν άλλης ειδικές διατάξεις, αν η αξίωση θεμελιώνεται στο παράνομο εκτελεστές διοικητικής πράξης ή παράλειψης, το δικαστήριο, εφόσον δεν υπάρχει δεδικοσμένο, κρίνει παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα της πράξης ή της παράλειψης αυτής».

22. Επειδή, από την ανωτέρω διάταξη προκύπτει ότι το αρμόδιο για την εκδίκαση της αγωγής δικαστήριο, όταν δεν υπάρχει δεδικοσμένο, κρίνει παρεμπιπτόντως τη συνταγματικότητα ή τη συμβατότητα του τυπικού νόμου ή της κανονιστικής διοικητικής πράξεως, στην οποία ερείδεται η ζημιολόγος πράξη ή παράλειψη (πρβλ. ΣτΕ 2080/2016, 4376/2013, 2620/2008, 502/2007 κ.ά.), χωρίς να υπάρχει διάταξη του Συντάγματος ή του νόμου, η οποία να αποκλείει τον έλεγχο αυτόν, ο οποίος ανήκει στον πυρήνα της δικαιοδοτικής λειτουργίας του δικαστή.

23. Επειδή, περαιτέρω, κάθε δικαστής της ελληνικής έννομης τάξης δικαιούται και υποχρεούται ως φυσικός δικαστής να ασκήσει, πέρα από τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος, και τον έλεγχο της συμβατότητάς τους με τις διατάξεις των διεθνών συμβάσεων, που έχουν ισχύ υπέρτερη των κοινών τυπικών και ουσιαστικών νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος. Οι δύο αυτοί έλεγχοι, όντας διάχυτοι, ασκούνται διακριτά στο πλαίσιο της ίδιας δικαιοδοσίας, καθώς έχουν διαφορετικό κανόνα ελέγχου και διαφορετικές νομικές βάσεις θεμελίωσης (πρβλ. ΣτΕ 302/2005, 169/2010, σκ. 10). Στο πλαίσιο του ελέγχου της συμβατότητας, ο κοινός δικαστής έχει την αρμοδιότητα, αφενός να αφήσει ανεφάρμοστη κάθε διάταξη νόμου που αντίκειται στην ΕΣΔΑ ή σε άλλη κυρωμένη με νόμο διεθνή σύμβαση, ακόμη κι αν (η διάταξη) αυτή δεν αντίκειται στο Σύνταγμα (Conseil Constitutionnel, 2010 -65 DC, 12 Μαΐου 2010, σκ. 13) ή δεν μπορεί να γίνει παραδεκτή επίκληση του ισχυρισμού της αντισυνταγματικότητάς της από τον διάδικο ενώπιον του δικάζοντος δικαστηρίου, λόγω της μετάθεσης του χρόνου έναρξης του ανίσχυρου της στο πλαίσιο του ελέγχου της συνταγματικότητάς της που διατυπώθηκε από ανώτατο δικαστήριο (πρβλ. Conseil d'etat, N° 316734, 13 Μαΐου 2011), και αφετέρου να επιδικάσει αποζημίωση σε περίπτωση που από την αντισυμβατική νομοθέτηση επήλθε ζημία στα περιουσιακά δικαιώματα του προσώπου, όπως αναλυτικώς έγινε δεκτό στη σκέψη 7 της παρούσας.

24. Επειδή, εν όψει των ανωτέρω, αθροιστικώς προβάλλεται ο ισχυρισμός του εναγομένου ΕΤΕΑ, που εκφέρεται με το με ημερομηνία καταθέσεως 24.6.2016 υπόμνημά του, ότι εν προκειμένω δεν επικαλείται παραδεκτώς ο ενάγων τον ισχυρισμό της αντισυνταγματικότητας ορισμένων εκ των ως άνω διατάξεων, καθώς με την υπ' αριθμόν 2287/2015 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι οι προαναφερόμενες αντισυνταγματικές διατάξεις καθίστανται ανίσχυρες από τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης του δικαστηρίου (10.6.2015), κι ως εκ τούτου, για όσους συνταξιούχους δεν είχαν ασκήσει αγωγή έως τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης αυτής, η διαγνωσθείσα αντισυνταγματικότητα θα ισχύει μόνο για το μέλλον, εφόσον πρόκειται για συνταξιοδοτικές παροχές που περικόπηκαν πριν από τον χρόνο αυτόν. Και τούτο, διότι οι εν λόγω διατάξεις τόσο με την προαναφερόμενη απόφαση του ΣτΕ όσο και κατά την κρίση του Δικαστηρίου τούτου αντίκεινται και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθε-

του Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, κι ως εκ τούτου, ανεξαρτήτως της βασιμότητας του ανωτέρου ισχυρισμού, δεν επηρεάζεται η εξουσία του δικαστηρίου τούτου να ασκήσει τον έλεγχο της συμβατότητας και να επιφέρει τις αντίστοιχες έννομες συνέπειές του στη συγκεκριμένη περίπτωση.

[...]

30. Επειδή, μετά την εκ νέου συζήτηση της υποθέσεως κατά τη δικάσιμο που αναφέρεται στην αρχή της παρούσας, το εναγόμενο ΕΤΕΑ και ήδη ΕΤΕΑΕΠ με το νεότερο υπόμνημά του κατατεθέν στις 27.10.2017 υποστηρίζει ότι με την 2287/2015 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ περιορίστηκαν εκτός από τα αναδρομικά αποτελέσματα της αντισυνταγματικότητας, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, και τα αναδρομικά αποτελέσματα της αντισυμβατότητας των ως άνω διατάξεων με την ΕΣΔΑ, κι ως εκ τούτου, ο ενάγων δεν δικαιούτο να επικαλεστεί για τη θεμελίωση των αξιώσεών του για αποζημίωση λόγω των περικοπών που επεβλήθησαν στην κύρια και επικουρική σύνταξη που ελάμβανε από τα εναγόμενα, αντιστοίχως, την αντισυμβατότητα των ανωτέρω νόμων προς την ΕΣΔΑ. Τέλος, με το ίδιο υπόμνημα ισχυρίζεται ότι ο ενάγων δεν επέδωσε στο ΕΤΕΑΕΠ το δικόγραφο της κρινόμενης αγωγής του ούτε ο ίδιος προσκομίζει αντίστοιχη έκθεση επίδοσης Δικαστικού Επιμελητή, κι ως εκ τούτου, οι αξιώσεις αυτού που ανάγονται καθόλου το χρονικό διάστημα του έτους 2012 έχουν υποπέσει στην πενταετή παραγραφή του άρθρου 40 παρ. 6 του α.ν. 1846/1951, αφού σύμφωνα με το άρθρο 75 παρ. 2 του ΚΔΔ μόνον από την επίδοση της αγωγής επέρχονται τα κατά του ουσιαστικού δίκαιο έννομα αποτελέσματά της. Ο δε ενάγων με το με ημερομηνία καταθέσεως 27.10.2017 υπόμνημά του ισχυρίζεται ότι εσφαλμένως το Δικαστήριο με τις οριστικές διατάξεις της προδικαστικής του αποφάσεως δεν του επεδίκασε ως παρανόμως επιβληθείσες τις περικοπές που επεβλήθησαν στη σύνταξή του λόγω της επιβολής της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης με τις ως άνω διατάξεις που κρίθηκαν αντισυνταγματικές με την 244/2017 απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

31. Επειδή, ο ισχυρισμός που προβάλλει το εναγόμενο ΕΤΕΑ και ήδη ΕΤΕΑΕΠ με το κατατεθέν στις 27.10.2017 υπόμνημά του ότι οι αξιώσεις του ενάγοντος που ανάγονται καθόλου το χρονικό διάστημα του έτους 2012 έχουν υποπέσει στην πενταετή παραγραφή του άρθρου 40 παρ. 6 του α.ν. 1846/1951, είναι απορριπτέος ως νόμω αβάσιμος, ανεξαρτήτως αν προβάλλεται παραδεκτώς το πρώτον με το υπόμνημα μετά την πρώτη συζήτηση της υποθέσεως. Και τούτο, διότι από την έναρξη της παραγραφής των αξιώσεων του ενάγοντος προς καταβολή των παρανόμως μη χορηγηθεισών επικουρικών συντάξεων έτους 2012 έως την πρώτη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο που έλαβε χώρα στις 21 Ιουνίου 2016 δεν είχε παρέλθει η πενταετής παραγραφή που προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 40 παρ. 6 του α.ν. 1846/1951, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι αντίγραφο της κρινόμενης αγωγής επιδόθηκε στην έδρα του εναγόμενου ΕΤΕΑ στην Αθήνα στις 24.11.2015 με επιμέλεια της Γραμματείας του Δικαστηρίου, όπως προκύπτει από το από 24.11.2015 αποδεικτικό επίδοσεως του Επιμελητή Διοικητικών Δικαστηρίων Στέφανου Παπαδήμα. Εξάλλου, απορριπτέος ως αβάσιμος τυγχάνει ο ισχυρισμός του ΕΤΕΑΕΠ ότι το Δικαστήριο δεν δικαιούται να εκφέρει κρίση επί της συμβατότητας των ανωτέρω διατάξεων, όπως, ειδικότερα, έγινε δεκτό στις σκέψεις 22 και 23 της παρούσας.

32. Επειδή, εν όψει των ανωτέρω πραγματικών περιστατικών και των όσων έγιναν δεκτά στη μείζονα πρόταση της

παρούσας, το Δικαστήριο λαμβάνοντας ειδικότερα υπόψη ότι οι περικοπές και οι μειώσεις που επεβλήθησαν στην κύρια και επικουρική σύνταξη γήρατος που ελάμβανε από τα εναγόμενα νομικά πρόσωπα ο ενάγων, με το άρθρο τρίτο παρ. 10 - 14 του ν. 3845/2010, το άρθρο 38 του ν. 3863/2010, το άρθρο 44 παρ. 10 - 13 του ν. 3986/2011 και το άρθρο 2 παρ. 1 - 5 του ν. 4024/2011, δεν παραβιάζουν τις προπαρατεθείσες συνταγματικές διατάξεις ούτε αντιβαίνουν στην αρχή της αναλογικότητας και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, εφόσον, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, δεν κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος που τις υπαγόρευσε και των περιοριζομένων με αυτές περιουσιακών δικαιωμάτων του, κρίνει ότι η αγωγή κατά το μέρος που θεμελιώνεται στην αντισυνταγματικότητα και αντισυμβατότητα των διατάξεων αυτών πρέπει να απορριφθεί ως νόμω αβάσιμη, απορριπτομένων των περί του αντιθέτου ισχυρισμών του ενάγοντος. Περαιτέρω, το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη ότι (α) με το άρθρο 6 του ν. 4051/2012 - με το οποίο μειώθηκαν αναδρομικά κατά 12%, όπως αναηθικά προαναφέρθηκε, οι κύριες συντάξεις που υπερβαίνουν τα 1.300 ευρώ και οι επικουρικές συντάξεις, με κλιμάκωση του ποσοστού μείωσης (10%, 15% και 20%) αναλήγως του ύψους αυτών και με κατοχύρωση κατώτατου ορίου 200 ευρώ - και το άρθρο πρώτο του ν. 4093/2012 - με το οποίο, αφενός μεν μειώθηκαν εκ νέου, σε ποσοστά από 5% έως και 20%, οι από οποιαδήποτε πηγή και για οποιαδήποτε αιτία συντάξεις, που υπερβαίνουν αθροιστικώς τα 1.000 ευρώ, αφετέρου δε καταργήθηκαν πλήρως για όλους τους συνταξιούχους τα επιδόματα και δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και αδείας - επεβλήθησαν νέες περικοπές και μειώσεις στην κύρια και επικουρική σύνταξη γήρατος που ελάμβανε ο ενάγων από τα εναγόμενα νομικά πρόσωπα, (β) στην κύρια και επικουρική σύνταξη γήρατος που ελάμβανε ο ενάγων είχαν επιβληθεί περικοπές με τους ανωτέρω προηγούμενους νόμους, περαιτέρω, δε, το εισοδήμα του συρρικνώθηκε ουσιαστικά λόγω των γενικής φύσεως οικονομικών και φορολογικών μέτρων που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση του δημοσιονομικού προβλήματος της χώρας, (γ) ο ενάγων ανήκει σε μία ευάλωτη ομάδα ατόμων τόσο λόγω της πολυτεχνικής του ιδιότητας όσο και της καταστάσεως της υγείας του, κρίνει ότι οι προαναφερόμενες νεότερες διατάξεις του άρθρου 6 του ν. 4051/2012 και του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 οδηγούν εν προκειμένω σε παραβίαση του πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος του ενάγοντος και σε σημαντική επιβάρυνση των περιουσιακών του δικαιωμάτων, με συνέπεια να κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος που τις υπαγόρευσε και του δικαιώματος της παρουσίας, αφού με τις επίμαχες μειώσεις ανατίθεται ένα δυσανάλογο βάρος σ' αυτόν ΙΕΔΔΑ, Βαζυρ κατά Ουγγαρίας της 7ης.3.2017, (αριθ. προσφ. 8263/2015), σκ. 30 - 32). Ως εκ τούτων, οι περικοπές της κύριας και επικουρικής συντάξεως του ενάγοντος εκ μέρους των οργάνων του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και του ΕΤΕΑ, κατ' εφαρμογή των ως άνω διατάξεων που αντίκεινται στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο είναι παράνομες κατά την έννοια του άρθρου 106 του ΕισΝΑΚ και αυτός δικαιούται να λάβει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη από το μεν ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και ήδη ΕΦΚΑ για το χρονικό διάστημα από 1.1.2013 έως 23.7.2015, από το δε εναγόμενο ΕΤΕΑ και ήδη ΕΤΕΑΕΠ από 1.1.2012 έως

23.7.2015. Το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη ότι, σύμφωνα με το με αριθ. πρωτ. 14234B/30.8/2017 έγγραφο της Προϊσταμένης του τμήματος πληρωμών συντάξεων του Ε' Τοπικού Υποκαταστήματος Μισθωτών Θεσσαλονίκης του ΕΦΚΑ, οι μειώσεις που επιβλήθηκαν μηνιαίως στην κύρια σύνταξη που χορηγείτο στον ενάγοντα από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ για το χρονικό διάστημα από 1.1.2013 έως 23.7.2015 με βάση τις ανωτέρω διατάξεις που κρίθηκαν αντισυνταγματικές ανέρχονται στο συνολικό ποσό των 5.139,30 ευρώ, οι δε μειώσεις που επιβλήθηκαν μηνιαίως στην επικουρική σύνταξη που χορηγείτο σ' αυτόν από 1.1.2012 έως 23.7.2015 από το ΕΤΕΑ στο ποσό των 4.445,27 ευρώ, ποσά τα οποία δεν αμφισβητούνται ως προς το ύψος τους από τον ενάγοντα, περαιτέρω, δε, ότι ο ενάγων δεν έλαβε τα επιδόματα δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και ήδη ΕΦΚΑ ποσού 400,00 και 200,00 ευρώ, αντιστοίχως, για το ανωτέρω διάστημα, και συνολικά ποσού 1500, 00 ευρώ, κρίνει ότι τα ποσά αυτά πρέπει να υποχρεωθούν τα εναγόμενα να καταβάλουν στον ενάγοντα, αντιστοίχως, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής αυτής και έως την εξόφληση. Τέλος, το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες τέλεσης του ζημιογόνου γεγονότος και το γεγονός ότι εξαιτίας των παρανόμων ενεργειών των εναγομένων, ο ενάγων απώλεσε τις συνταξιοδοτικές του παροχές για τα ανωτέρω αντιστοίχως χρονικά διαστήματα, κρίνει ότι αυτός υπέστη ηθική βλάβη και πρέπει να καταδικαστεί κάθε ένα από τα εναγόμενα να καταβάλει σ' αυτόν ως εύλογη χρηματική ικανοποίηση το ποσό των 50,00 ευρώ, κατ' αποδοχή εν μέρει του σχετικού αιτήματος της αγωγής.

33. Επειδή, κατ' ακολουθίαν, πρέπει η αγωγή να απορριφθεί ως απαράδεκτη κατά το μέρος που στρέφεται κατά του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και ήδη ΕΦΚΑ για το χρονικό διάστημα από 1.1.2012 έως 31.12.2012 και να γίνει εν μέρει δεκτή κατά τα λοιπά. Να καταδικαστεί ο ΕΦΚΑ να καταβάλει στον ενάγοντα το ποσό των 5.139,30 ευρώ, που αντιστοιχεί στα ποσά των περικοπών που του επεβλήθησαν μηνιαίως στην κύρια σύνταξη γήρατος που ελάμβανε, δυνάμει των ως άνω διατάξεων, αντικείμενων στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου, από 1.1.2013 έως 23.7.2015, περαιτέρω, δε, το ποσό των 1.500,00 ευρώ που αντιστοιχεί στα επιδόματα δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα που δεν του καταβλήθηκαν για το ανωτέρω διάστημα, καθώς και το ποσό των 50,00 ευρώ, προς αποκατάσταση της ηθικής του βλάβης, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής αυτής σ' αυτό. Περαιτέρω, να καταδικασθεί το ΕΤΕΑΕΠ να καταβάλει στον ενάγοντα το ποσό των 4.445,27 ευρώ, που αντιστοιχεί στα ποσά των περικοπών που του επεβλήθησαν μηνιαίως στην επικουρική σύνταξη που ελάμβανε, δυνάμει των ως άνω διατάξεων, αντικείμενων στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου από 1.1.2012 έως 23.7.2015, καθώς και το ποσό των 50,00 ευρώ, προς αποκατάσταση της ηθικής του βλάβης, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής αυτής και έως την εξόφληση. Τέλος, συμψηφίζει τη δικαστική δαπάνη μεταξύ των διαδίκων, λόγω της μερικής ήττας και νίκης αυτών (άρθρο 275 παρ. 1 του ΚΔΔ).

(Απορρίπτει την αγωγή ως απαράδεκτη κατά του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και ήδη ΕΦΚΑ για το χρονικό διάστημα από 1.1.2012 έως 31.12.2012 και δέχεται κατά τα λοιπά)

Σχόλιο

**Η αντίθεση στην ΕΣΔΑ ως βάση αναδρομικής επιστροφής συνταξιοδοτικών παροχών που περικόπηκαν με τους ν. 4051/2012 και 4093/2012.
Το αιτιολογικό της ΣτΕ Ολ. 2287/2015 και η δέσμευση των δικαστηρίων της ουσίας**

1. Εισαγωγή

1.1. Η με αριθμό 3037/2018 απόφαση του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, που εκδόθηκε σε συνέχεια της με αριθμό 1430/2017 προδικαστικής απόφασης του ίδιου Δικαστηρίου, έθεσε κατά τρόπο πρωτότυπο το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του παρεμπόπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας του νόμου και του, επίσης παρεμπόπτοντος, ελέγχου της συμβατότητας του ίδιου νόμου με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

Επίσης, έθεσε, αν και εμμέσως, το, κατά τη γνώμη μας σημαντικότερο, ζήτημα της δέσμευσης των δικαστηρίων της ουσίας από το περιεχόμενο αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας που εκδίδονται στο πλαίσιο πρότυπης δίκης, επιλύουν ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος, διαπιστώνοντας αντίθεση στο Σύνταγμα ή/και στην ΕΣΔΑ και περιορίζουν τα αναδρομικά αποτελέσματα της αντισυνταγματικότητας (και της αντισυμβατότητας;) αυτής κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989.

1.2. Ειδικότερα, με την ανωτέρω απόφαση έγινε εν μέρει δεκτή αγωγή, με ημερομηνία κατάθεσης 23.7.2015, ήτοι μετά τη δημοσίευση, στις 10.6.2015, της με αριθμό 2287/2015 απόφασης της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας και επιδικάστηκαν στον ενάγοντα ποσά που αντιστοιχούν α) σε περικοπές που επιβλήθηκαν μηνιαίως στην κύρια σύνταξη γήρατός του από 1.1.2013 έως και 23.7.2015, β) σε επιδόματα δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα που δεν του καταβλήθηκαν για το ανωτέρω διάστημα, γ) σε περικοπές που επιβλήθηκαν μηνιαίως στην επικουρική σύνταξη γήρατός του από 1.1.2012 έως και 23.7.2015 και δ) σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.

Κατά συνέπεια, όσον αφορά στο χρονικό διάστημα μέχρι και τις 10.6.2015, με την απόφαση αυτή ανατράπηκε το πρακτικό αποτέλεσμα της κρίσης της ΣτΕ Ολ. 2287/2015, καθόσον, με επίκληση της, διαγνωσθείσας στο πλαίσιο ελέγχου συμβατότητας, παραβίασης των διατά-

ξεων του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, επιδικάστηκαν ως αποζημίωση τα ποσά που αντιστοιχούν στις μειώσεις που επιβλήθηκαν σε κύριες και επικουρικές συντάξεις δυνάμει αντισυνταγματικών (και αντισυμβατικών) διατάξεων και τα οποία δεν μπορούσαν βάσει της ΣτΕ Ολ. 2287/2015 να επιδικαστούν με επίκληση της αντισυνταγματικότητας (και αντισυμβατότητας;) αυτής.

2. Η με αριθμό 2287/2015 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας¹

2.1. Με την απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, στην οποία εισήχθη η υπόθεση λόγω σπουδαιότητας, κρίθηκε, στο πλαίσιο πρότυπης δίκης, το γενικότερο ενδιαφέροντος ζήτημα της συνταγματικότητας², καθώς και της συμφωνίας με την ΕΣΔΑ, των διατάξεων με τις οποίες επήλθαν διαδοχικές περικοπές στις κύριες και επικουρικές συντάξεις.

Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε ότι οι περικοπές που επιβλήθηκαν με τις διατάξεις α) του άρθρου τρίτου παρ. 10 - 14 του ν. 3845/2010, β) του άρθρου 38 του ν. 3863/2010, γ) του άρθρου 44 παρ. 10 - 13 του ν. 3986/2011 και δ) του άρθρου 2 παρ. 1-5 του ν. 4024/2011, αφενός, είναι συμβατές με το Σύνταγμα, και, αφετέρου, δεν αντίκεινται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Αντιθέτως, με την ίδια απόφαση έγινε δεκτό ότι οι περικοπές που επιβλήθηκαν με τις διατάξεις α) του άρθρου 6 παρ. 2 του ν. 4051/2012 και β) του άρθρου πρώτου παρ. 1Α υποπαρ. 1Α.5 περ. 1 και υποπαρ. 1Α.6 περ. 3 του ν. 4093/2012, αφενός, αντίκεινται σε διατάξεις

(1) Για το περιεχόμενο της απόφασης αυτής, βλ. Π. Παπαρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ. 2287/2015, ΘΠΔΔ 7/2015, σ. 668 επ..

(2) Σε σχέση με τα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 17, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος.

του Συντάγματος και, αφετέρου, παραβιάζουν το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

2.2. Περαιτέρω, με την ίδια ως άνω απόφαση έγινε δεκτό κατά πλειοψηφία ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας, όταν δικάζει αγωγές και άλλες διαφορές ουσίας που εισάγονται σε αυτό με τον θεσμό της πρότυπης δίκης, μπορεί να καθορίζει μεταγενέστερο χρόνο επέλευσης των συνεπειών της απόφασής του. Αυτό δε, κατ' ανάλογη εφαρμογή των διαλαμβανομένων στο άρθρο 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989, όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε με την παρ. 1 του ν. 4274/2014 (ΦΕΚ Α' 147)³.

Ακολούθως, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η διάγνωση της αντισυνταγματικότητας των ως άνω διατάξεων θα συνεπαγόταν την υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφωθεί με αναδρομική καταβολή των συνταξιοδοτικών παροχών που περικόπηκαν, βάσει των αντισυνταγματικών αυτών διατάξεων, όχι μόνον στην ενάγουσα της δίκης αυτής, αλλά και σε ιδιαιτέρως ευρύ κύκλο προσώπων που αφορά η εν λόγω πρότυπη δίκη. Εν όψει των δεδομένων αυτών, το Δικαστήριο, μετά από στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος, αναφερομένου στην οξυμένη δημοσιονομική κρίση και στην κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού Κράτους, όρισε ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των επίμαχων διατάξεων θα επέλθουν μετά τη δημοσίευση της απόφασης αυτής.

Επιπροσθέτως, έγινε δεκτό ότι η κρίση αυτή δεν συγκρούεται ούτε με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος για την αξίωση δικαστικής προστασίας, αλλά ούτε και με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής, διότι, αφενός, η αναδρομικότητα των συνεπειών των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν είναι αυτονόητη και αποκλειστική κάθε άλλης ρύθμισης, και, αφετέρου, με τον ως άνω τιθέμενο περιορισμό, δεν διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των διοικουμένων, εφόσον αυτοί δεν αποστερούνται των δικαιωμάτων τους, τα οποία απλώς περιορίζονται, για τους προαναφερόμενους λόγους επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος.

2.3. Το πρακτικό αποτέλεσμα της απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας είναι ότι, σε ένδικα βοηθήματα

που ασκούνται μετά τη δημοσίευσή της και αφορούν στο χρονικό διάστημα από τη θέσπιση των περικοπών των ν. 4051/2012 και 4093/2012 μέχρι και τη δημοσίευση της απόφασης, ο ασκών το ένδικο βοήθημα δεν θα μπορεί να επικαλεστεί την αντισυνταγματικότητα των περικοπών αυτών για τη θεμελίωση αποζημιωτικής αξίωσής του. Αυτό δε, προκειμένου να μην υποχρεωθεί η Διοίκηση να συμμορφωθεί με αναδρομική καταβολή των συνταξιοδοτικών παροχών που περικόπηκαν κατά τα ανωτέρω.

3. Η με αριθμό 3037/2018 απόφαση του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

3.1. Με τη σχολιαζόμενη απόφαση, αφού αρχικά έγινε δεκτό ότι το αρμόδιο για την εκδίκαση αγωγής δικαστήριο της ουσίας, μπορεί, εάν δεν υπάρχει δεδικασμένο, να προβαίνει τόσο σε έλεγχο συνταγματικότητας, όσο και σε έλεγχο συμβατότητας τυπικών νόμων ή κανονιστικών διοικητικών πράξεων, στις οποίες ερείδεται η ζημιγόνα πράξη ή παράλειψη (σκ. 22), στη συνέχεια υιοθετήθηκαν (στο σκεπτικό της) οι κρίσεις της ως άνω απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, τόσο για τη συμφωνία των αρχικών περικοπών με το Σύνταγμα και τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (σκ. 18 και 32), όσο και για την αντίθεση των περικοπών των ν. 4051/2012 και 4093/2012, αφενός με το Σύνταγμα, και, αφετέρου, με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (σκ. 20 και 32).

3.2. Ακολούθως, όμως, το Δικαστήριο, μένοντας στο γράμμα της ανωτέρω απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, για τον χρονικό περιορισμό του αποτελέσματος μόνο της αντισυνταγματικότητας, έκρινε ότι ο περιορισμός αυτός δεν αίρει την αρμοδιότητά του να ασκήσει τον έλεγχο συμβατότητας (σκ. 24), αφήνοντας ανεφάρμοστες τις διατάξεις που αντίκεινται στην ΕΣΔΑ και επιδικάζοντας αποζημίωση σε περίπτωση που από τις αντισυμβατικές αυτές διατάξεις επήλθε ζημία στα περιουσιακά δικαιώματα του προσώπου (σκ. 7 και 23).

3.3. Εξάλλου, αν και δεν αναφέρεται ρητά στη σχολιαζόμενη απόφαση, το Δικαστήριο φαίνεται να δέχθηκε ότι δεν είναι δυνατός ο σιωπηρός περιορισμός των αναδρομικών αποτελεσμάτων της αντισυμβατότητας των ως άνω διατάξεων νόμων προς το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, το Δικαστήριο εμμέσως δέχθηκε ότι τα αποτελέσματα της αντισυμβατότητας των ως άνω διατάξεων δεν ταυτίζονται με αυτά της αντισυνταγματικότητάς τους.

Έτσι, το Δικαστήριο απέρριψε σχετικώς προταθέντα ισχυρισμό του ΕΤΕΑΕΠ, περί επέκτασης του περιορισμού

(3) Βλ. και ΣτΕ Ολ. 4741/2014 (σκ. 25). Ομοίως έκριναν και μάλιστα ομόφωνα οι ΣτΕ Ολ. 481/2018 (σκ. 27), ΣτΕ Ολ. 480/2018 (σκ. 27), ΣτΕ Ολ. 479/2018 (σκ. 28) και ΣτΕ Ολ. 431/2018 (σκ. 19). Πρβλ. Χ. Χρυσανθάκη, Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ. 431/2018, ΘΠΔΔ 4 - 5/2018, σ. 361 επ., όπου διατυπώνεται η άποψη ότι η εν λόγω ρύθμιση του άρθρου 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989 δεν μπορεί να επεκταθεί πέραν της ακύρωσης συγκεκριμένης διοικητικής πράξης.

και στην περίπτωση της αντισυμβατότητας λόγω ταυτότητας του νομικού λόγου, ως αβάσιμο (σκ. 30 και 31) με θεμελίωση της αρμοδιότητάς του να εκφέρει κρίση επί της συμβατότητας των ανωτέρω διατάξεων, όχι στην έλλειψη σχετικής ρητής απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, αλλά στις οικείες διατάξεις του Συντάγματος και του άρθρου 80 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Κατ' αποτέλεσμα, με τη σχολιαζόμενη απόφαση το Δικαστήριο ανέτρεψε την ως άνω απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, επιδικάζοντας στον ενάγοντα αποζημίωση ίση με τα ποσά των μειώσεων που επιβλήθηκαν δυνάμει των ν. 4051/2012 και 4093/2012 στις συνταξιοδοτικές παροχές που αυτός ελάμβανε.

3.4. Το πρακτικό αποτέλεσμα της νομολογίας αυτής, εάν επιβεβαιωθεί και στον δεύτερο βαθμό, είναι ότι, σε ένδικα βοηθήματα που ασκούνται μετά τη δημοσίευσή της ως άνω απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας και αφορούν στο χρονικό διάστημα από τη θέσπιση των περικοπών των ν. 4051/2012 και 4093/2012 μέχρι και τη δημοσίευση της απόφασης αυτής, ο ασκών το ένδικο βοήθημα θα μπορεί να επικαλεστεί την αντισυμβατότητα των περικοπών αυτών με την ΕΣΔΑ για τη θεμελίωση της αποζημιωτικής αξιώσής του. Αυτό δε, σε περίπτωση που δεν τίθενται άλλα ζητήματα παραγραφής των εν λόγω αξιώσεων⁴, θα υποχρεώσει τη Διοίκηση να συμμορφωθεί με αναδρομική καταβολή των συνταξιοδοτικών παροχών (υπό τη μορφή καταβολής αντίστοιχων αποζημιώσεων) που περικόπηκαν κατά τα ανωτέρω.

4. Η (α)συμφωνία της σχολιαζόμενης απόφασης με την ΣτΕ Ολ. 2287/2015

Με τη σχολιαζόμενη απόφαση, το Δικαστήριο συσχετίζει τη δυνατότητα να εκφέρει κρίση επί της αντισυμβατότητας των ως άνω διατάξεων (σκ. 31), με τη δυνατότητά του να επιδικάσει αποζημίωση σε περίπτωση που από την αντισυμβατική νομοθέτηση επήλθε ζημία στα περιουσιακά δικαιώματα του προσώπου-ενάγοντος (σκ. 24). Εξ αντιδιαστολής, υπονοείται ότι δεν είναι δυνατή η εξέταση της αντισυνταγματικότητας (η παραδεκτή επίκληση του σχετικού ισχυρισμού), διότι με την ΣτΕ Ολ. 2287/2015 μετατέθηκε ο χρόνος έναρξης του ανίσχυρου των αντισυνταγματικών διατάξεων (σκ. 23).

Ωστόσο, όπως, με σαφήνεια προκύπτει από το σκεπτικό της προαναφερθείσας απόφασης του Συμβουλίου

της Επικρατείας, αλλά, εν μέρει, και από το διατακτικό αυτής, το Δικαστήριο διαπίστωσε την αντίθεση των περικοπών που επιβλήθηκαν με τους ν. 4051/2012 και 4093/2012, τόσο με το Σύνταγμα, όσο και με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και περιόρισε τις συνέπειες της αντισυνταγματικότητας στο χρονικό διάστημα μετά τη δημοσίευση της απόφασής του.

Κατά συνέπεια, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι υφίσταται μεν παρανομία της Διοίκησης, υπό την έννοια της αντισυνταγματικότητας, αλλά και της αντισυμβατότητας των ως άνω διατάξεων με την ΕΣΔΑ, πλην όμως *περιόρισε τα δικαιώματα των θιγόμενων προσώπων, έτσι ώστε να στερούνται της δυνατότητας να δικαιωθούν αποζημίωσης για το χρονικό διάστημα από τη θέσπιση των εν λόγω περικοπών έως και τη δημοσίευση της απόφασης.*

Περαιτέρω, η αναφορά στην απόφαση σε συνέπειες της αντισυνταγματικότητας μόνο και όχι και της αντισυμβατότητας, δεν φαίνεται να οφείλεται σε επιλογή μη περιορισμού των συνεπειών της τελευταίας, αλλά σε κρίση του Δικαστηρίου περί του ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας, αν δεν είναι ευρύτερες, τουλάχιστον δεν είναι στενότερες από τις συνέπειες της αντισυμβατότητας⁵. Προς επίρρωση της άποψης αυτής, επισημαίνεται ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας επιπροσθέτως έκρινε ότι ο κατά τα ανωτέρω περιορισμός της αναδρομικότητας των συνεπειών δεν αντίκειται ούτε στην ΕΣΔΑ.

Άλλωστε, εάν το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας είναι στενότερες (και όχι ευρύτερες) των συνεπειών της αντισυμβατότητας, τότε, κατά λογική ακολουθία, θα διαπίστωνε το αλυσιτελές του περιορισμού των συνεπειών της αντισυνταγματικότητας (αφού η ίδια αξίωση αποζημίωσης θα μπορούσε να θεμελιωθεί στην αντισυμβατότητα των ιδίων διατάξεων νόμου).

5. Το γενικότερο ζήτημα

Αν και η σχολιαζόμενη απόφαση αποφεύγει να το θέσει ευθέως, το γενικότερο ζήτημα που τίθεται είναι εάν το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει πράγματι την αρμοδιότητα, διαπιστώνοντας την αντισυμβατότητα νομοθετι-

(5) Πρβλ. και Ακρ. Καϊδατζή, παρατηρήσεις στη ΜΔΠρΘεσ 1430/2017, Αρμ 5/2017, σ. 858 επ., όπου γίνεται δεκτό ότι στο πεδίο του δικαστικού ελέγχου η αντισυνταγματικότητα έχει και την έννοια του ελέγχου της αντίθεσης νόμου με υπερκείμενο κανόνα δικαίου (Σύνταγμα, διεθνές και ενωσιακό δίκαιο).

(4) Για τα θέματα της παραγραφής των αξιώσεων βλ. σκέψεις 25, 26 και 27 της σχολιαζόμενης απόφασης.

κής διάταξης με την ΕΣΔΑ, να περιορίζει την αναδρομικότητα των συνεπειών της αντισυμβατότητας αυτής.

Εάν δηλαδή η διάταξη του άρθρου 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989⁶, που, σύμφωνα με την έως τώρα διαμορφωθείσα νομολογία⁷, ισχύει αναλογικά και κατά την εκδίκαση διαφορών ουσίας στο πλαίσιο πρότυπων δικών, θεσπίζει αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας να εκδίδει, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, αποφάσεις με τις οποίες το ίδιο, μετά από στάθμιση και του δημοσίου συμφέροντος, θα καθορίζει το χρονικό σημείο από το οποίο θα καθίστανται ενεργές οι αποζημιωτικές αξιώσεις των θιγόμενων προσώπων.

Πράγματι, κατά τη νομολογία αυτή, η μη επιδίκαση από τα δικαστήρια της ουσίας των αντισυνταγματικώς, αλλά ενδεχομένως και αντισυμβατικώς, περικοπείσων κύριων και επικουρικών συντάξεων (είτε με τη μορφή των ίδιων των παροχών, είτε με τη μορφή αντίστοιχης αποζημίωσης) δεν συνεπάγεται εφαρμογή των αντισυνταγματικών και αντίθετων στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ διατάξεων, αλλά βρίσκει έρεισμα στην ίδια την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, που με επίκληση του άρθρου 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989, προβαίνει σε στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος και των δικαιωμάτων των θιγόμενων προσώπων και οριοθετεί το χρονικό σημείο από

το οποίο και μετά είναι δικαστικά επιδιώξιμες οι αντίστοιχες αξιώσεις.

Υπό την έννοια αυτή, τα διοικητικά δικαστήρια δεν υποχρεούνται να εφαρμόσουν διάταξη νόμου που έχει κριθεί αντισυνταγματική ή/και αντίθετη στην ΕΣΔΑ, αλλά, παρά το ότι και τα ίδια διαπιστώνουν την εν λόγω αντισυνταγματικότητα ή/και αντισυμβατότητα, δεσμεύονται να μην επιδικάσουν αποζημίωση, με επίκληση αυτής ακριβώς της απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Εν όψει των ανωτέρω, οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, που εκδίδονται στο πλαίσιο πρότυπης δίκης, αναπτύσσουν, εν τοις πράγμασι, ισχύ έναντι όλων και, παρά τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 50 παρ. 3δ του π.δ/τος 18/1989⁸, θίγουν τις αποζημιωτικές αξιώσεις των πληττόμενων προσώπων, καθιστώντας τις, έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, ανενεργές ή, τουλάχιστον, μη δικαστικά επιδιώξιμες.

Ωστόσο, η ερμηνεία αυτή της ως άνω διάταξης του άρθρου 50 παρ. 3β του π.δ/τος 18/1989, αφενός, είναι αντίθετη με το γράμμα της διάταξης της παραγράφου 3δ του αυτού άρθρου, και, αφετέρου, προϋποθέτει την ισχύ των αποφάσεων έναντι όλων, κατά παράβαση και των διαλαμβανόμενων στο άρθρο 1 του ν. 3900/2010.

Στέφανος Πετροπουλάκος

*Δικαστικός Πληρεξούσιος Α΄ ΝΣΚ,
ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου, ΜΔΕ Πολιτικής
Ανάλυσης και Πολιτικής Θεωρίας*

(6) Η διάταξη αυτή, όπως έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, κρίθηκε σύμφωνη με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και συμβατή με τα άρθρα 6 της ΕΣΔΑ και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής.

(7) Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 3.

(8) Άρθρο 50 παρ. 3δ. του π.δ/τος 18/1989: «3δ. Η εφαρμογή των παραγράφων ..., 3β, ... δεν θίγει τις αποζημιωτικές αξιώσεις».

Σχόλιο

Η εμβέλεια της ΣτΕ Ολ. 2287/2015 και η αποφυγή της ΜΔΠρΘεσ 3037/2018

1. Δυνάμει διαδοχικών νομοθετικών διατάξεων (άρθρο τρίτο παρ. 10 του ν. 3845/2010, άρθρο 38 του ν. 3863/2010, άρθρο 44 παρ. 13 του ν. 3986/2011, άρθρο 2 παρ. 3 του ν. 4024/2011, άρθρο 6 παρ. 2 του ν. 4051/2012

και άρθρο πρώτο παρ. 1Α υποπαρ. 1Α.5 περ. 1 και υποπαρ. 1Α.6 περ. 3 του ν. 4093/2012, αντίστοιχα) επήλθαν σοβαρές περικοπές στις κύριες και επικουρικές συντάξεις. Όπως συμβαίνει τις περισσότερες φορές λόγω της

ύλης τους¹, τα εν λόγω δημοσιονομικά μέτρα οδηγήθηκαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, προκειμένου να ελεγχθεί η συνταγματικότητά τους. Πράγματι, η Ολομέλεια του ΣτΕ με την απόφαση 2287/2015² εξέτασε την εφαρμογή των προαναφερθέντων νόμων και έκρινε ότι οι μεν μειώσεις των συντάξεων που έλαβαν χώρα κατά τα έτη 2010 και 2011 δεν παραβιάζουν το Σύνταγμα ή την ΕΣΔΑ, καθώς ψηφίστηκαν «υπό την πίεση ... εξαιρετικών περιστάσεων ... για την αντιμετώπιση της έκτακτης ανάγκης στην οποία βρέθηκε η χώρα»³, οι δε αντίστοιχες μειώσεις που επήλθαν το έτος 2012 αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4, 106 παρ. 1, καθώς και στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ⁴. Όπως ήταν μάλλον αναμενόμενο, η συγκεκριμένη απόφαση υπήρξε η αφορμή για ευρύτερες επιστημονικές συζητήσεις γύρω από τις σχέσεις κοινωνικού κράτους, ασφαλιστικού συστήματος και δικαστικής προστασίας⁵.

Η δικαιολογητική βάση του χρονικού περιορισμού της αντισυνταγματικότητας

2. Ωστόσο, πέραν των ζητημάτων που άπτονται των αρχών της κοινωνικής ασφάλισης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και εκείνο το σημείο της απόφασης που αφορά τον χρονικό περιορισμό της διαγνωσθείσας αντισυνταγματικότητας: το ΣτΕ καθόρισε ως χρόνο επέλευσης των συνεπειών της κρίσης του την ημερομηνία δημο-

σίευσης της απόφασης, δηλαδή τη 10η Ιουνίου 2015, εξαιρώντας βεβαίως όσους είχαν ήδη αμφισβητήσει δικαστικά τις αντισυνταγματικές περικοπές. Ειδικότερα, η πλειοψηφία του ανώτατου ακυρωτικού εφάρμοσε αναλογικά το άρθρο 22 παρ. 1 του ν. 4274/2014 (με το οποίο προστέθηκε η παρ. 3β στο άρθρο 50 του π.δ. 18/1989 και ρητά αναφέρεται σε αιτήσεις ακύρωσης)⁶, δικάζοντας εν προκειμένω αγωγή σε πρότυπη δίκη. Δεν ήταν, όμως, η πρώτη φορά που συνέβη κάτι τέτοιο, καθώς είχε προηγηθεί η απόφαση της Ολομέλειας 4741/2014⁷, με την οποία κρίθηκε ότι αντίκεινται στο Σύνταγμα οι περικοπές στις αποδοχές των μελών ΔΕΠ των πανεπιστημίων (που επήλθαν –και πάλι– δυνάμει των διατάξεων του ν. 4093/2012)⁸. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, το ΣτΕ χρησιμοποίησε την ίδια αιτιολογία: ενδεχόμενη καταβολή αναδρομικών ποσών σε έναν «ιδιαιτέρως ευρύ κύκλο προσώπων», δεδομένου ότι πρόκειται για πρότυπες δίκες, θα επιβάρυνε υπέρμετρα τον κρατικό προϋπολογισμό, ιδίως αν ληφθεί υπόψη και η «κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού Κράτους»⁹. Για να θεμελιώσει δε την εξουσία περιορισμού του αναδρομικού αποτελέσματος, άντλησε επιχειρήματα από τη νομοθετική ιστορία (εκκινώντας από τον αρχικό νόμο περί Συμβουλίου της Επικρατείας 3713/1928), σε συνδυασμό με τη διαχρονική ευελιξία της δικής του νομολογίας.

3. Η εν λόγω νομολογιακή κατασκευή προβληματίστηκε έντονα ως προς τη συμφωνία της με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ αφενός το ίδιο το δικαστήριο, αφετέρου

(1) Πρβλ. *Εν. Βενιζέλου*, Οι ιδιομορφίες του ελληνικού συστήματος δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων: παράγοντας εντατικοποίησης ή περιορισμού του ελέγχου;, ΤοΣ 1988, σ. 467, ο οποίος περαιτέρω τονίζει ότι το ΣτΕ αποτελεί το προνομιακό πεδίο άσκησης ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων (465).

(2) Αρμ 2015, σ. 1371 επ. (με παρατηρήσεις *Ααρ. Καϊδατζή*), ΕφημΔΔ 2015, σ. 453 επ., ΘΠΔΔ 2015, σ. 668 επ. (με παρατηρήσεις *Π. Παπαρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη*), ΕΔΚΑ 2015, σ. 510 επ. (με σχόλιο *Όλ. Αγγελοπούλου*, σ. 450 επ.).

(3) ΣτΕ Ολ. 2287/2015, σκ. 21.

(4) Ό.π., σκ. 24.

(5) Βλ. τελείως ενδεικτικά, *Άγγ. Στεργίου*, Η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος υπό την πίεση των μνημονίων. Η κοινωνική ασφάλιση ως αναπόφευκτα μεταβλητή της δημοσιονομικής προσαρμογής, ΕΔΚΑ 2015, σ. 255 επ., *Γ. Καραβοκύρη*, Η «κρίση-μη» πολιτικότητα του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ΔτΑ 2016, σ. 335 επ., *Έρ. Γαληνού*, Η «αβάσταχτη» αντισυνταγματικότητα των περικοπών στις συντάξεις, Συνήγορος 110/2015, σ. 32 επ., *Μ. Ματσαγγάνη/Χρ. Λεβέντη*, Η ανταποδοτικότητα των συντάξεων στη θεωρία και στην πράξη, ΕΔΚΑ 2016, σ. 75 επ., *Ν. Μηλιώνη*, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου ως εργαλείο διάπλασης και αναζήτησης της πλέον αποτελεσματικής λύσης, ΕΔΚΑ 2016, σ. 2 επ., *Αθ. Πετρόγλου*, Η συνταγματική κατοχύρωση των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών κατά την πρόσφατη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας, ΕΔΚΑ 2016, σ. 82 επ..

(6) Το άρθρο 50 παρ. 3β προβλέπει ότι: «Σε περίπτωση αιτήσεως ακυρώσεως που στρέφεται κατά διοικητικής πράξεως, το δικαστήριο, σταθμίζοντας τις πραγματικές καταστάσεις που έχουν δημιουργηθεί κατά το χρόνο εφαρμογής της, ιδίως δε υπέρ των καλόπιστων διοικουμένων, καθώς και το δημόσιο συμφέρον, μπορεί να ορίσει ότι τα αποτελέσματα της ακυρώσεως ανατρέχουν σε χρονικό σημείο μεταγενέστερο του χρόνου έναρξης της ισχύος της και σε κάθε περίπτωση προγενέστερο του χρόνου δημοσίευσης της απόφασης» (η έμφαση προστέθηκε). Για μια πρώτη ανάλυση των επίμαχων διατάξεων του ν. 4274/2014, βλ. *Ηλ. Κουβαρά*, Ν. 4274/2014. Οι νέες διατάξεις για την ακυρωτική δίκη: η θετικοποίηση σε δικονομικό επίπεδο της αρχής της ασφάλειας δικαίου, ΘΠΔΔ 2014, σ. 570 επ..

(7) ΕφημΔΔ 2014, σ. 723 επ. (με σχόλιο *Ηλ. Κουβαρά*, ΕφημΔΔ 2015, σ. 26 επ.), Αρμ 2015, σ. 467 επ. (με παρατηρήσεις *Ιάκ. Μαθιουδάκη*).

(8) Σημειωτέον ότι στην απόφαση ΣτΕ Ολ. 2192/2014 (Αρμ 2014, σ. 1919 επ., με παρατηρήσεις *Ααρ. Καϊδατζή*, ΘΠΔΔ 2014, σ. 600 επ., με παρατηρήσεις *Αθ. Τσιρώνά*), με την οποία κριθηκαν αντισυνταγματικές οι περικοπές στις αποδοχές των «ενστόλων» και εκδόθηκε πριν τη δημοσίευσή του ν. 4274/2014, δεν υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία η θέση περί περιορισμού της αναδρομικότητας της διαγνωσθείσας αντισυνταγματικότητας.

(9) ΣτΕ Ολ. 2287/2015, σκ. 26, ΣτΕ Ολ. 4741/2014, σκ. 26.

τη θεωρία. Κατά την άποψη της μειοψηφίας¹⁰, εν όψει της αρχής της διάκρισης των εξουσιών και του χαρακτήρα του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων ως διάχυτου, παρεμπόδιτος και –πρωτίστως– συγκεκριμένου, δεν είναι συνταγματικά επιτρεπτός ο γενικός αποκλεισμός της δυνατότητας άσκησης αγωγής αποζημίωσης για παρελθόντα χρονικά διαστήματα, που λαμβάνει χώρα με δικαστική απόφαση. Τούτο διότι, τέτοιος *erga omnes* αποκλεισμός μπορεί να θεσπιστεί μόνο από τη νομοθετική εξουσία ή από την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση, κατόπιν ειδικής εξουσιοδότησης νόμου, αλλά και έπειτα από απόφαση του ΑΕΔ. Υπό αυτό το πρίσμα, ο προκείμενος περιορισμός συνιστά ως προς τον διάδικο πλήρη στέρηση του δικαιώματος της ένδικης προστασίας και άρα στοιχειοθετεί παράβαση των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ενώ η παρεμπόδιση της περιουσιακής αποκατάστασης προσκρούει και στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ. Ως προς τον δικαστή δε της ουσίας δημιουργούνται σοβαρά ζητήματα από την επιβολή υποχρέωσής του να εφαρμόσει αντισυνταγματικό νόμο, κατά παράβαση της παρ. 2 του άρθρου 87 του Συντάγματος.

4. Από την άλλη, η κριτική της θεωρίας εστίασε κυρίως στην εσωτερική αντίφαση των αποφάσεων του ΣτΕ. Όπως ορθά επισημάνθηκε¹¹, η επίκληση του δημοσίου συμφέροντος κρίθηκε μεν ανεπαρκής για να δικαιολογήσει τις επίμαχες περικοπές, επαρκής δε για να δικαιολογήσει τον περιορισμό του αναδρομικού αποτελέσματος. Περαιτέρω, διατυπώθηκαν επιφυλάξεις ως προς τη συμφωνία της χρονικής οριοθέτησης της αντισυνταγματικότητας, στην οποία αποδίδεται πλέον ισχύς διαπλαστικής εμβέλειας, σε σχέση με το αποκεντρωμένο σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας που καθιερώνεται στα άρθρα 87 παρ. 2 και 93 παρ. 4 του Συντάγματος: αυτή η νομική δέσμευση μη διαδίκων ιδιωτών και τρίτων δικαστηρίων που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν το ίδιο ζήτημα «διασπά τη δογματική του ελληνικού δημοσίου δικαίου και θέτει το Δικαστήριο εκτός της ίδιας παράδο-

σης την οποία επικαλείται»¹². Κοντολογίς, το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι, σε μελλοντικές αγωγές αποζημίωσης, ο επιλαμβανόμενος δικαστής της ουσίας οφείλει να εφαρμόσει αντισυνταγματικό νόμο, για το χρονικό διάστημα προ της δημοσίευσης των αποφάσεων του ΣτΕ.

Η αυτοτέλεια του ελέγχου συμβατότητας ως «απάντηση» στον περιορισμό του αναδρομικού αποτελέσματος

5. Τέτοια περίπτωση αποτελεί η εδώ σχολιαζόμενη απόφαση του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης¹³. Συνταξιούχος άσκησε αγωγή κατά των ασφαλιστικών φορέων κύριας και επικουρικής ασφάλισης (άρθρα 105 - 106 ΕισΝΑΚ), ζητώντας να του καταβάλουν αποζημίωση προς αποκατάσταση της ζημίας την οποία υπέστη από τις περικοπές που επιβλήθηκαν στις συντάξεις του, δυνάμει των προαναφερθέντων «μνημονιακών νόμων»¹⁴, για το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο του 2012 έως τον Ιούλιο του 2015. Για να στηρίξει την αγωγή του ο συνταξιούχος ισχυρίστηκε ότι οι νόμοι που επέφεραν τις επιδικές συνταξιοδοτικές μειώσεις αντίκεινται στο Σύνταγμα, καθώς επίσης και στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ. Κρίσιμο στοιχείο για την πληρότητα του ιστορικού της διαφοράς συνιστά το γεγονός ότι η ένδικη αγωγή κατατέθηκε τον Ιούλιο του 2015, ήτοι μετά τον χρόνο δημοσίευσης της ΣτΕ Ολ. 2287/2015. Επομένως, καταλαμβάνεται *prima facie* από τον περιορισμό της διαγνωσθείσας αντισυνταγματικότητας.

6. Όπως ήταν λογικό, σε αυτό το πλαίσιο κυμάνθηκαν και οι ισχυρισμοί των εναγόμενων ασφαλιστικών οργανισμών: από τη στιγμή που η αγωγή ασκήθηκε κατόπιν

(10) Βλ. τις μειοψηφούσες γνώμες πέντε δικαστών με αποφασιστική ψήφο και μιας παρέρου στην απόφαση ΣτΕ Ολ. 2287/2015 (σ. 26) και τεσσάρων δικαστών με αποφασιστική ψήφο και ενός παρέρου στην απόφαση ΣτΕ Ολ. 4741/2014 (σ. 26), αντίστοιχα.

(11) Βλ. Π. Μουζουράκη, Τα ειδικά μισθολόγια στο Συμβούλιο της Επικρατείας: μία νέα φάση ή –περισσότερες από μία– αντιφάσεις στη σχετική με την οικονομική κρίση νομολογία του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου; Σκέψεις με αφορμή τις αποφάσεις Ολ. 2192/2014 και 4741/2014, Εφημ.ΔΔ 2015, σ. 275 επ..

(12) Κ. Γώγος, Ο κατά χρόνον περιορισμός των ακυρωτικών αποτελεσμάτων της δικαστικής απόφασης στην πρόσφατη νομολογία ΣτΕ, ΘΠΔΔ 2015, σ. 726 επ. (733). Βλ. συναφώς, Ευγ. Πρεβεδούρου, Αναλογική εφαρμογή του άρθρου 22 του ν. 4274/2014, περί περιορισμού των αναδρομικών αποτελεσμάτων ακυρωτικής απόφασης, στη διάγνωση της αντισυνταγματικότητας διάταξης στο πλαίσιο αγωγής αποζημίωσης (ΣτΕ Ολ. 2287, 2288, 2289 και 2290/2015), <<https://www.prevedourou.gr/αναλογική-εφαρμογή-του-άρθρου-22-του-ν-42742014/>> (τελευταία πρόσβαση: 2.11.2018), η οποία διαπιστώνει ότι το ΣτΕ ουσιαστικά ασεύει αρμοδιότητες συνταγματικού δικαστηρίου. Στο ίδιο πνεύμα και η Β. Χρήστου, Το Συμβούλιο Επικρατείας ενώπιον αρμοδιοτήτων συνταγματικού δικαστή, ΔτΑ 2016, σ. 363 επ..

(13) Πριν τη δημοσίευση της παρούσας οριστικής απόφασης προηγήθηκε η δημοσίευση της προδικαστικής απόφασης ΜΔΠρΘεσ 1430/2017 (Αρμ 2017, σ. 851 επ., με παρατηρήσεις Ααρ. Καϊδατζή).

(14) Ο χαρακτηρισμός ανευρίσκεται στη μειοψηφία δύο αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, βλ. ΣτΕ 3410/2014, Αρμ 2015, σ. 115 επ., ΘΠΔΔ 2014, σ. 933 επ. (σ. 7), και ΣτΕ 3663/2014, Αρμ 2015, σ. 123 επ. (σ. 10).

της δημοσίευσης της απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο ενάγων δεν μπορεί παραδεκτά να επικαλεστεί την αντισυνταγματικότητα των νομοθετικών διατάξεων με τις οποίες μειώθηκε η σύνταξή του¹⁵. Το Μονομελές Διοικητικό Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης, όμως, με τη με αριθμό 3037/2018 απόφασή του απέκρουσε τον ισχυρισμό αυτό, στηρίζοντας την κρίση του στο γεγονός ότι οι επίμαχοι νόμοι 4051/2012 και 4093/2012 εκτός από αντισυνταγματικοί τυγχάνουν και αντίθετοι στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ. Με άλλα λόγια, απέφυγε να ασκήσει έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων –μάλλον εν όψει της δέσμευσής του από τη ΣτΕ Ολ. 2287/2015– αλλά άσκησε έλεγχο συμβατότητάς τους με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι εν προκειμένω παραμένουν ανεφάρμοστοι και άρα να δεχθεί την αγωγή του συνταξιούχου.

7. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου: «κάθε δικαστής της ελληνικής έννομης τάξης δικαιούται και υποχρεούται ως φυσικός δικαστής να ασκήσει, πέρα από τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος, και τον έλεγχο της συμβατότητάς τους με τις διατάξεις των διεθνών συμβάσεων, που έχουν ισχύ υπέρτερη των κοινών τυπικών και ουσιαστικών νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος... Στο πλαίσιο του ελέγχου της συμβατότητας, ο κοινός δικαστής έχει την αρμοδιότητα, αφενός να αφήσει ανεφάρμοστη κάθε διάταξη νόμου που αντίκειται στην ΕΣΔΑ ή σε άλλη κυρωμένη με νόμο διεθνή σύμβαση ... ή δεν μπορεί να γίνει παραδεκτή επίκληση του ισχυρισμού της αντισυνταγματικότητάς της από τον διάδικο ενώπιον του δικάζοντος δικαστηρίου, λόγω της μετάθεσης του χρόνου έναρξης του ανίσχυρού της στο πλαίσιο του ελέγχου της συνταγματικότητάς της που διατυπώθηκε από ανώτατο δικαστήριο ... και αφετέρου να επιδικάσει αποζημίωση σε περίπτωση που από την αντισυμβατική νομοθέτηση επήλθε ζημία στα περιουσιακά δικαιώματα του προσώπου»¹⁶. Συνοψίζοντας, «δεν επηρεάζεται η εξουσία του δικαστηρίου τούτου να ασκήσει τον έλεγχο της συμβατότητας και να επιφέρει τις αντίστοιχες έννομες συνέπειές του στη συγκεκριμένη περίπτωση»¹⁷.

8. Με το σκεπτικό αυτό, ο δικαστής της ουσίας παρέκαμψε τον χρονικό σκόπελο που τέθηκε με την απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, μέσω μιας φορμαλιστικής προσέγγισης καταλήγοντας στην εκ του αποτελέσματος ανατροπή της¹⁸. Πράγματι, όπως προαναφέρθηκε¹⁹, με την απόφαση του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου οι περικοπές που επέφεραν το άρθρο 6 του ν. 4051/2012 και το άρθρο πρώτο του ν. 4093/2012 στις κύριες και επικουρικές συντάξεις κρίθηκαν αντίθετες τόσο στο Σύνταγμα όσο και στην ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, θεωρήθηκε ότι οι διατάξεις αυτές είναι ασύμβατες με τις συνταγματικές δεσμεύσεις που απορρέουν από τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, τις αρχές της ισότητας και αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, ενώ παραβιάζουν και το άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ²⁰. Πρόκειται για ένα σύνθετο σχήμα που απαντά στην ελληνική νομολογία, αυτό της σωρευτικής-παραθετικής επίκλησης των προσβαλλόμενων διατάξεων αφενός του Συντάγματος και αφετέρου της ΕΣΔΑ²¹. Όταν υιοθετείται το εν λόγω σχήμα, όπως συνέβη στην προκειμένη περίπτωση, η αντισυμβατότητα λειτουργεί ως παρακολούθημα της αντισυνταγματικότητας²². Τούτο διότι, η διαπίστωση της αντίθεσης διάταξης νόμου με το Σύνταγμα καθιστά άνευ σημασίας την περαιτέρω διαπίστωση της αντίθεσής του και με την ΕΣΔΑ, καθώς απόρροια της πρώτης αποτελεί –ούτως ή άλλως– ο παραμερισμός της αντισυνταγματικής διάταξης.

9. Παρατηρείται, επίσης, ότι, στην επίμαχη σκέψη 26 της εν λόγω απόφασης που αφορά τον περιορισμό των αποτελεσμάτων, γίνεται μόνο αναφορά στη διάγνωση της αντισυνταγματικότητας των ως άνω διατάξεων και όχι στην αντισυμβατότητα αυτών²³. Σε καμία περίπτωση,

(18) Έτσι ο Αζορ. Καϊδατζής στις παρατηρήσεις του επί της ΜΔΠρΘεσ 1430/2017, Αρμ 2017, σ. 857.

(19) Βλ. ανωτέρω, αρ. περ. 1.

(20) Χαρακτηριστικό είναι, βεβαίως, ότι στη συγκεκριμένη απόφαση η πλειοψηφία του ΣτΕ αφιερώνει μονάχα λίγες λέξεις στο τέλος της σκέψης 24 για τη διαπίστωση της παραβίασης της ΕΣΔΑ («Υπό τα δεδομένα, άλλωστε, αυτά, με τις εν λόγω διατάξεις των ανωτέρω νόμων κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ γενικού συμφέροντος και περιουσιακών δικαιωμάτων των συνταξιούχων και, ως εκ τούτου, παραβιάζεται και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ»), σε αντίθεση με την ανάλυση που προηγείται για την κατάφαση της αντισυνταγματικότητας.

(21) Βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 4004/2012 και 2895/2012. Πλούσια νομολογία για το ζήτημα παραθέτει ο Κ. Χρυσόγονος, Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εθνική έννομη τάξη, 2001, σ. 228 επ..

(22) Βλ. Κ. Χρυσόγονου, ό.π., σ. 270 επ..

(23) Ειδικότερα, αναφέρεται επί λέξει ότι (ΣτΕ Ολ. 2287/2015, σκ. 26): «Στην προκειμένη περίπτωση, η, κατά τα ανωτέρω, διάγνωση

(15) Βλ. ΜΔΠρΘεσ 3037/2018, σκ. 24 και 30. Για να αποδίδουμε «τα του Καίσαρος τω Καίσαρι», ο εν λόγω ισχυρισμός προβλήθηκε μόνο από τον οργανισμό επικουρικής ασφάλισης.

(16) Ό.π., σκ. 23.

(17) Ό.π., σκ. 24.

όμως, δεν μπορεί να δεχθεί κανείς ότι επρόκειτο για μια συνειδητή παράλειψη (πολλώ δε μάλλον, ασυνειδητή παραδρομή) της πλειοψηφίας του δικαστηρίου. Αντιθέτως, βάσιμα υποστηρίζεται η θέση ότι στη νομολογία του ΣτΕ, αλλά και ιδίως, εν προκειμένω, η αντισυνταγματικότητα «έχει και μίαν ευρύτερη έννοια, η οποία συναρτάται με τις έννομες συνέπειές της, δηλαδή την παραμέριση και μη εφαρμογή ορισμένου νόμου που τυπικά ισχύει, λόγω αντίθεσής του σε κανόνα υπερκείμενου δικαίου –είτε πρόκειται για αντίθεση στο σύνταγμα είτε στο διεθνές και ενωσιακό δίκαιο»²⁴. Κατά το ίδιο σκεπτικό θα μπορούσε να γίνει λόγος στην περίπτωση αυτή για ένα *bloc de constitutionnalité*, που συγκροτείται με την κανονιστική ένταξη της ΕΣΔΑ στην έννοια της συνταγματικότητας και έχει ως αποτέλεσμα τη σύνθεση ενός ενιαίου πλέγματος θεμελιωδών κανόνων²⁵, η προσβολή των οποίων με νομοθετική διάταξη καθιστά ανεφάρμοστη την τελευταία.

10. Τα συμπεράσματα αυτά ενισχύονται –αν δεν επιβεβαιώνονται κιόλας– εφόσον προστεθούν στην εξίσωση οι λόγοι επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος που οδήγησαν στο χρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της κρίσης της ΣτΕ Ολ. 2287/2015. Η δημοσιονομική κατάσταση και τα ταμειακά προβλήματα του ελληνικού κράτους,

---

της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων του άρθρου 6 παρ. 2 του ν. 4051/2012 και του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.5 περ. 1 και υποπαρ. ΙΑ.6 περ. 3 του ν. 4093/2012 θα συνεπήγετο υποχρέωση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί με αναδρομική καταβολή των συνταξιοδοτικών παροχών που περιεκόπησαν, βάσει των αντισυνταγματικών αυτών διατάξεων, όχι μόνον στην ενάγουσα, αλλά και σε ιδιαίτερος ευρύ κύκλο προσώπων που αφορά η παρούσα πρότυπη δίκη. Εν όψει των δεδομένων τούτων, το Δικαστήριο, μετά στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος, αναφερομένου στην οξυμένη δημοσιονομική κρίση και στην κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού Κράτους, ορίζει ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των επιμάχων διατάξεων θα επέλθουν μετά την δημοσίευση της παρούσης αποφάσεως. Οίκοθεν νοείται ότι για τους ενάγοντες και όσους άλλους έχουν ασκήσει ένδικα μέσα ή βοηθήματα μέχρι το χρόνο δημοσίευσής της αποφάσεως, η διαγνωσθείσα αντισυνταγματικότητα θα έχει αναδρομικό χαρακτήρα. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων αυτών για τη θεμελίωση αποζημιωτικών αξιώσεων άλλων συνταξιούχων, που αφορούν περικοπήσεις, βάσει των εν λόγω διατάξεων, συνταξιοδοτικές παροχές τους, για χρονικά διαστήματα προγενέστερα του χρονικού σημείου δημοσίευσής της παρούσης αποφάσεως» (η έμφαση προστέθηκε).

(24) Ακρ. Καϊδατζής, ό.π., σ. 858, ο οποίος προσθέτει ότι «αντισυνταγματικός κατά την έννοια αυτή είναι κάθε νόμος ο οποίος, μολονότι τυπικά ισχυρός, δηλαδή έγκυρος, κρίνεται μη εφαρμοστέος στην εκδικαζόμενη υπόθεση, ανεξάρτητα από το λόγο της κρίσης αυτής (αντίθεση στο σύνταγμα, το διεθνές ή το ενωσιακό δίκαιο)».

(25) Βλ. Αντ. Μανιτάκη, Η διαπλοκή του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας με τον έλεγχο της συμβατικότητας των νόμων ενόψει της ΕΣΔΑ στο παράδειγμα των ενοχικών απαιτήσεων, ΝοΒ 2008, σ. 2541 επ. (2559).

σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η απόφαση εκδόθηκε στο πλαίσιο πρότυπης δίκης, βάρυναν ως καταλυτικοί παράγοντες στη διαμόρφωση της πλειοψηφούς γνώμης σχετικά με τον μη αναδρομικό χαρακτήρα της αντισυνταγματικότητας. Συνεπώς, δεν νοείται λογικά η απόφαση του ΣτΕ να ήθελε να αυτοανααιρεθεί: από τη μία, να καθορίζει ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αντισυνταγματικότητας των νόμων 4051/2012 και 4093/2012 για τη θεμελίωση αποζημιωτικών αξιώσεων άλλων συνταξιούχων για το χρονικό διάστημα προ της δημοσίευσής της εν λόγω απόφασης και από την άλλη, να επιτρέπει σιωπηρά στους ίδιους συνταξιούχους να επικαλεστούν την αντισυμβατότητα των ως άνω νόμων για να πετύχουν την αποκατάσταση της ζημίας τους.

Καταληκτικές επισημάνσεις

11. Με αυτά τα δεδομένα, η τυπολατρική προσέγγιση της ΜΔΠρΘεσ 3037/2018 περί αυτοτέλειας του ελέγχου συμβατικότητας προβληματίζει. Πιο πειστική θα ήταν η εκ μέρους του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου υιοθέτηση ορισμένων τουλάχιστον από τα επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν από τις μειοψηφίες της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας²⁶, αρχικά στην απόφαση 4741/2014 και ακολούθως στην απόφαση 2287/2015²⁷. Πράγματι, ούτε το άρθρο 1 του ν. 3900/2010, ούτε το άρθρο 50 του π.δ. 18/1989 παρέχουν ευθέως τη δυνατότητα αποκλεισμού με δικαστική απόφαση της επιδίωξης ζημιωθέντος προσώπου να διεκδικήσει την αποκατάσταση της ζημίας του, η οποία προκλήθηκε από την εφαρμογή αντισυνταγματικού νόμου: στη μεν πρώτη διάταξη προβλέπεται ότι η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας δεσμεύει τους διαδίκους τής ενώπιον του δίκης, στη δεύτερη δε διάταξη υπάρχει ρητή εξαίρεση των αποζημιωτικών αξιώσεων από τον περιορισμό των αποτελεσμάτων της ακύρωσης²⁸. Σε κάθε περίπτωση, κατά την ορθότερη αυτή άποψη, ο χρονικός περιορισμός του αναδρομι-

---

(26) Πρβλ. ενδεικτικά, ΜΔΕφΑθ 3002/2017, ΔιΔικ 2018, σ. 627 επ. (με παρατηρήσεις Σπ. Βλαχόπουλου). Στην εν λόγω απόφαση το Μονομελές Διοικητικό Εφετείο Αθηνών παρέπεμψε στις μειοψηφίες των αποφάσεων ΣτΕ Ολ. 1619/2012, 1583/2010 και 3470/2007 (σκ. 4 και 7), προκειμένου να αντλήσει επιχειρήματα για την κρίση του περί αντισυνταγματικότητας των άρθρων 277 παρ. 4 και 93 παρ. 3 ΚΔΔ (παράβολο 2% επί του αντικειμένου της διαφοράς στις φορολογικές διαφορές με υποχρέωση καταβολής του 1/3 με την κατάθεση του δικογράφου, πλέον του ποσοστού 50% επί του οφειλόμενου βάσει της πρωτόδικης απόφασης φόρου).

(27) Βλ. ανωτέρω, αρ. περ. 3.

(28) Συγκεκριμένα, πρόκειται για την παρ. 3δ του άρθρου 50 του π.δ. 18/1989, όπως προστέθηκε με το άρθρο 22 του ν. 4274/2014.

κού αποτελέσματος καταλήγει αφενός να στερεί πλήρως από τον ζημιωθέντα το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και περιουσιακής αποκατάστασης (παραβιάζοντας με τον τρόπο αυτό τόσο το Σύνταγμα όσο και την ΕΣΔΑ), αφετέρου να υποχρεώνει τον δικαστή που θα επιληφθεί στο μέλλον σχετικής αγωγής αποζημίωσης να εφαρμόσει αντισυνταγματικό νόμο (κατά παράβαση του άρθρου 87 παρ. 2 του Συντάγματος, αλλά και της λειτουργικής του ανεξαρτησίας).

12. Συνοψίζοντας, η εδώ σχολιαζόμενη απόφαση επιφυλάχθηκε να παραθέσει τέτοιες σκέψεις, δείχνοντας ότι συναινεί, έστω υπόρρητα, ως προς τη δυνατότητα του ΣτΕ να περιορίζει την εξουσία των δικαστών της ουσίας στην έκταση του ελέγχου συνταγματικότητας –η οποία, όμως, απορρέει ευθέως από το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος. Αντιθέτως, επέλεξε την ερμηνευτική λύση της αυτοτέλειας του ελέγχου συμβατότητας και την υποκατάσταση του ελέγχου συνταγματικότητας, που πάντως ενίοτε ακολουθείται και από το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο²⁹. Με τον τρόπο αυτό, η

(29) Βλ. ΣτΕ 1571/2010, ΕφημΔΔ 2010, σ. 775 επ. (με σχόλιο Αχρ. Καϊδατζή), ΣτΕ 781/2009, Αρμ 2009, σ. 929 επ. (με σημείωμα Ευ. Παπαδημητρίου) και ΣτΕ 372/2005, ΔτΑ 2005, σ. 1329 επ. (με σημείωμα Φ. Αρναούτογλου), στις οποίες Τμήματα του ΣτΕ έχριναν τις εφαρμοστέες διατάξεις αντίθετες προς τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (η πρώτη) και την ΕΣΔΑ (οι άλλες δύο) και όχι προς το Σύνταγμα, αποφεύγοντας με τον τρόπο αυτό την υποχρεωτική παραπομπή στην Ολομέλεια ενόψει του άρθρου 100 παρ. 5 Συντ. Για την υποκατάσταση του ελέγχου συνταγματικότητας από τον έλεγχο συμβατότητας με το

απόφαση 3037/2018 του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης φέρεται να προέκρινε την απόλυτη τήρηση της ΕΣΔΑ έναντι της βιωσιμότητας του κράτους³⁰. Σε αυτό το συμπέρασμα καταλήγει κανείς αν συνυπολογίσει αφενός την ευρύτατη δημοσιότητα που έτυχε η απόφαση³¹, αφετέρου τη σωρεία των ενδίκων βοηθημάτων που κατατέθηκαν (και πρόκειται να κατατεθούν) από συνταξιούχους μετά την έκδοσή της, σε συνδυασμό με την ανάγκη αντιμετώπισης του ζητήματος από το, ακόμη σε δημοσιονομική δυσχέρεια, ελληνικό κράτος. Με περισσή, επιστημονική και πραγματιστική αγωνία αναμένεται η απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης, στο οποίο προσέφυγαν οι ασφαλιστικοί οργανισμοί.

Δημήτριος-Γεώργιος Χ. Πασιόκας

Δικηγόρος, Υποψ. Διδ. Συνταγματικού Δικαίου ΑΠΘ

ενωσιακό δίκαιο, βλ. ιδίως Κ. Γιαννακόπουλο, Η επίδραση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, 2013, σ. 280 επ..

(30) Παραφράζοντας τον Κ. Γιαννακόπουλο, Το ελληνικό Σύνταγμα και η επιφύλαξη του εφικτού της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων: «να είστε ρεαλιστές, να ζητάτε το αδύνατο», ΕφημΔΔ 2015, σ. 417 επ. (441), ο οποίος σχολιάζει επικριτικά το χρονικό περιορισμό των συνεπειών της αντισυνταγματικότητας, που ακολούθησε η Ολομέλεια του ΣτΕ στις αποφάσεις 2287 - 2288/2015 και 4741/2014, και επισημαίνει ότι «το Δικαστήριο, επανερχόμενο σε μια τροχιά αυτοσυγκράτησης, φαίνεται να προέκρινε τη βιωσιμότητα του Κράτους έναντι της απόλυτης τήρησης του Συντάγματος».

(31) Βλ. μεταξύ πολλών άλλων, το πρωτοσέλιδο θέμα της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» (Τρίτη 9 Οκτωβρίου 2018), που αναφερόμενο στη ΜΔΠρΘεσ 3037/2018 κάνει λόγο για «απόφαση-βόμβα του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης».

